

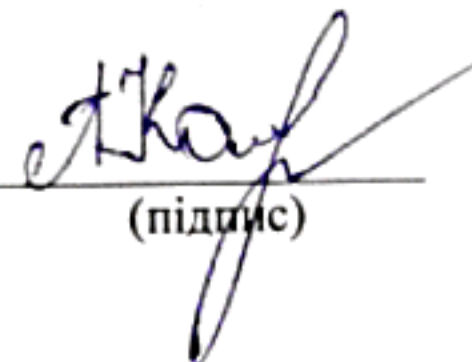
МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра адміністрування податків

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Вдосконалення системи адміністрування податку на доходи
фізичних осіб в Україні»

Здобувача вищої освіти II курсу,
групи ФМФА-22-1,
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»,
ОПП «Фіскальне адміністрування»

(підпис)

Колокольна
Ангеліна Миколаївна

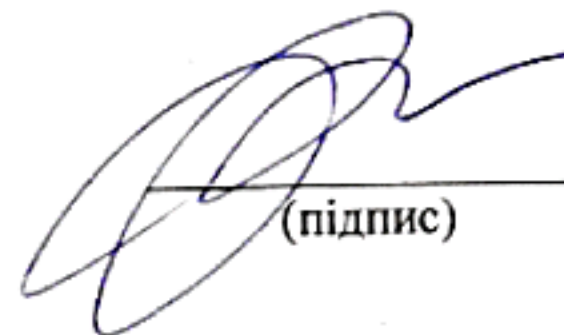
Науковий керівник

(підпис)

Швабій
Костянтин Іванович,
д.е.н., професор

Керівник освітньо-професійної
програми

(підпис)

Швабій
Костянтин Іванович,
д.е.н., професор

Допущено до захисту за рішенням кафедри адміністрування податків,
протокол від «26» 01 2024 № 5

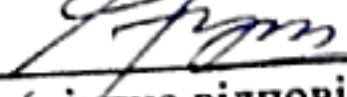
Завідувач кафедри
адміністрування податків

(підпис)

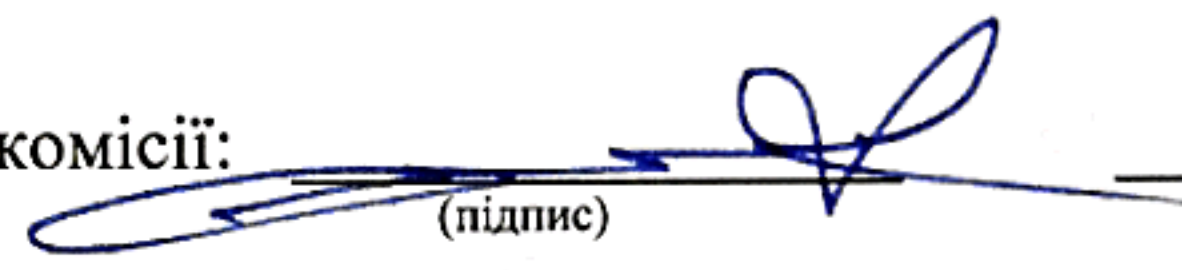
Іванишина О.С.,
к.е.н., доцент

Ірпінь – 2024

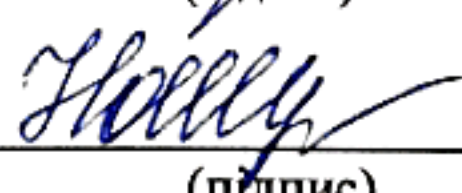
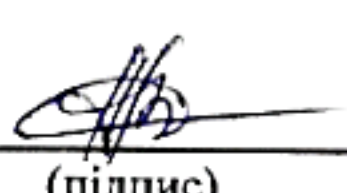
Реєстрація № 7 15.01.2024
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту 26.12.2023
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 92/А/5 08.02.2024
(оцінка) (дата) (підпис)

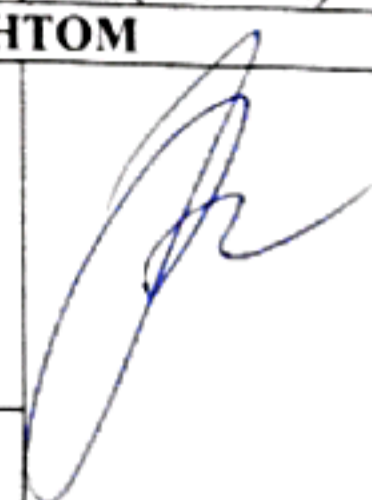

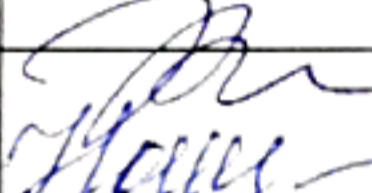
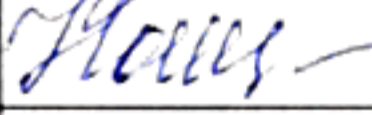

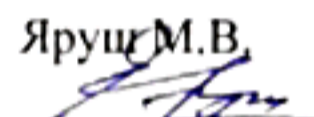
Голова комісії: І. Л. Романов
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії:

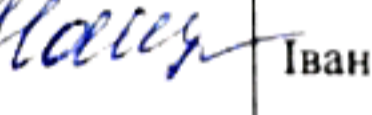

<u></u> (підпис)	<u>К. І. Швабій</u> (ініціали, прізвище)
<u></u> (підпис)	<u>О. С. Іванишина</u> (ініціали, прізвище)
<u></u> (підпис)	<u>Т. В. Тучак</u> (ініціали, прізвище)

Секретар комісії М. В. Друзь

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії, членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ				
1. Зміст випускної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 30	27		
2. Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	10		
3. Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	5		
4. Рецензент	від 0 до 5	5		
РАЗОМ БАЛІВ*	від 0 до 50	47		
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	від 0 до 10	10	 	Романов І.Л.
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		Швабій К.І.
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	23		Іванишина О.С.
5. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	7		Тучак Т.В.
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	45		Яруш М.В.
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	92		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
92	A	5 (відмінно)	08.04.2024	

ПРАВИЛА ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНОК ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	3 (задовільно)
60-69	D	
50-59	E	
35-49	FX	2 (незадовільно)

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра фіскального адміністрування
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Затверджую
Завідувач кафедри

 Іванишина О.С.

« 16 » 01 2023

**Завдання на кваліфікаційну роботу
здобувача вищої освіти
Колокольної Ангеліни Миколаївни**

1. Тема кваліфікаційної (дипломної) роботи
«Вдосконалення системи адміністрування податку на доходи фізичних осіб в Україні»
2. Затверджена наказом ректора від 30.11.2022 № 1254
3. Строк здачі закінченої роботи – 08.02.2024
4. Цільова установка – дослідження шляхів підвищення ефективності контрольно-перевірочної роботи ДПС України.

Метою дипломної роботи є обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення системи адміністрування ПДФО в Україні.

Об'єктом дослідження дипломної роботи є соціально-економічні відносини, що виникають між державою та платниками податків у процесі адміністрування податку на доходи фізичних осіб.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти побудови та функціонування системи адміністрування ПДФО в Україні.

Вихідні дані до роботи сучасні наукові праці українських, зарубіжних науковців, статті в періодичних виданнях з проблематики.

5. Перелік графічного матеріалу – 9 таблиць, 11 рисунків.

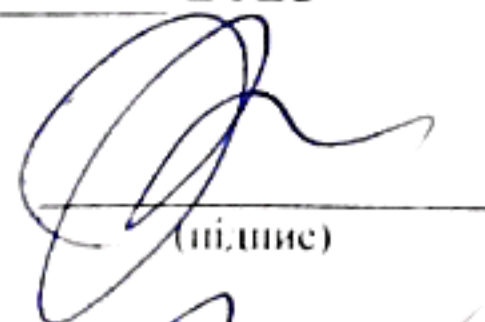
6. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань за кожним розділом)
1. Система податкового адміністрування податку на доходи фізичних осіб
 2. Ризики, пов'язані із оподаткуванням доходу фізичних осіб в Україні
 3. Аналіз стейкхолдерів в адмініструванні податку на доходи фізичних осіб
 4. Оцінка ефективності адміністрування податку на доходи фізичних осіб
 5. Європейський досвід вдосконалення системи адміністрування податку на доходи фізичних осіб
 6. Ключові недоліки системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні
 7. Напрями вдосконалення системи адміністрування податку на доходи фізичних осіб

7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1.	Вибір теми дипломної роботи та написання заяви на її затвердження	04.11.22	04.11.22
2.	Отримання завдання наукового керівника для виконання дипломної роботи	16.01.23	16.01.23
3.	Узгодження плану дипломної роботи з керівником	01.03.23	01.03.23
4.	Підготовка I-IV розділів дипломної роботи та подання її керівнику	16.06.23	16.06.23
5.	Підготовка IV-VII розділів дипломної роботи та подання її керівнику	02.11.23	02.11.23
6.	Підготовка вступу та висновків	30.11.23	30.11.23
7.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень наукового керівника	15.12.23	15.12.23
8.	Отримання відгуку наукового керівника	26.12.23	26.12.23
9.	Перевірка роботи в системі антиплагіат	08.01.24	08.01.24
10.	Отримання зовнішньої рецензії	12.01.24	12.01.24
11.	Отримання допуску зав.кафедри до захисту	16.01.24	16.01.24
12.	Попередній захист роботи	18-19.01.24	18-19.01.24
13.	Захист дипломної роботи	08-09.02.24	08-09.02.24

Дата видачі завдання « 16 » січня 2023

8. Керівник випускної кваліфікаційної роботи

(підпис)

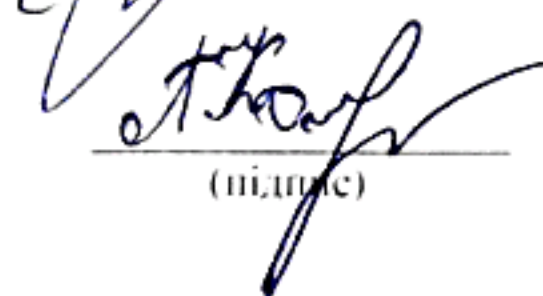
Швабій К.І.
(прізвище, ініціали)

9. Керівник освітньо-професійної програми

(підпис)

Швабій К.І.
(прізвище, ініціали)

10. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти

(підпис)

Колокольна А.М.

АНОТАЦІЯ

«Вдосконалення системи адміністрування податку на доходи фізичних осіб в Україні»

Мета роботи – обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення системи адміністрування ПДФО в Україні.

Завданнями роботи є: провести комплексний аналіз системи адміністрування податку на доходи фізичних осіб; визначити ризики, пов'язані із оподаткуванням доходу фізичних осіб в Україні; оцінити ефективність адміністрування податку на доходи фізичних осіб; розглянути європейський досвід вдосконалення системи адміністрування податку на доходи фізичних осіб; визначити ключові недоліки системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні; розробити напрями вдосконалення системи адміністрування податку на доходи фізичних осіб в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти побудови та функціонування системи адміністрування ПДФО в Україні.

Об'єктом дослідження є соціально-економічні відносини, що виникають між державою та платниками податків у процесі адміністрування податку на доходи фізичних осіб.

За результатами дослідження сформульовані нові завдання та функції органів ДПС України для заходи для поліпшення та вдосконалення системи адміністрування податку на доходи фізичних осіб в Україні.

Одержані результати можуть бути використані у процесі розробки пропозицій щодо внесення змін і доповнень до податкового законодавства щодо вдосконалення системи адміністрування податку на доходи фізичних осіб в Україні.

Дипломна робота містить 67 сторінок, 9 таблиць, 11 рисунків, список використаних джерел з 27 найменувань.

Ключові слова: податок на доходи фізичних осіб, оподаткування, вдосконалення системи адміністрування.

Рік виконання дипломної роботи – 2023.

Рік захисту роботи – 2024.

ANNOTATION

« Improvement of the personal income tax administration system in Ukraine»

The purpose of the work is to justify proposals for improving the system of administration of personal income tax in Ukraine.

The tasks of the work are: to carry out a comprehensive analysis of the system of administration of personal income tax; determine the risks associated with personal income taxation in Ukraine; to assess the effectiveness of the administration of personal income tax; consider the European experience of improving the system of personal income tax administration; identify the key shortcomings of the personal income tax system in Ukraine; to develop ways of improving the system of administration of personal income tax in Ukraine.

The subject of research is the theoretical and practical aspects of the construction and operation of the personal income tax administration system in Ukraine.

The object of research is the socio-economic relations that arise between the state and taxpayers in the process of administering the personal income tax.

According to the results of the research: new tasks and functions of the DPS bodies of Ukraine were formulated for measures to improve and improve the system of administration of personal income tax in Ukraine.

The obtained results can be used in the process of developing proposals for amendments and additions to the tax legislation regarding the improvement of the personal income tax administration system in Ukraine.

Thesis contains 67 pages, 9 tables, 11 figures, a list of used sources of 27 titles.

Key words: personal income tax, taxation, improvement of the administration system.

The year of completion of the thesis – 2023.

Year of protection of work – 2024.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ.....	7
ВСТУП	8
1. СИСТЕМА ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ	11
2. РИЗИКИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ОПОДАТКУВАННЯМ ДОХОДУ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ.....	19
3. АНАЛІЗ СТЕЙКХОЛДЕРІВ В АДМІНІСТРУВАННІ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ	27
4. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ	31
5. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ.....	38
6. КЛЮЧОВІ НЕДОЛІКИ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ	45
7. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ.....	50
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ.....	65

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

ДПС України – Державна податкова служба України;

ДРФО – Державний реєстр фізичних осіб;

ІКТ – інформаційно-комунікативні технології;

НМДФО – неоподатковуваний мінімум доходів фізичних осіб;

ПДФО – податок на доходи фізичних осіб;

ПКУ – Податковий кодекс України;

ВСТУП

Актуальність теми. Ефективне функціонування держави потребує стабільного наповнення бюджету для забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Основою бюджетних надходжень є податки, серед яких податок на доходи фізичних осіб займає одне з провідних місць в Україні. Проте, існуюча система адміністрування цього податку має суттєві недоліки такі, як складність адміністративних процедур, високе податкове навантаження, недостатня автоматизація процесів, низька податкова культура населення. Це призводить до зростання витрат суб'єктів господарювання та громадян на адміністрування податку, ухилення від сплати, втрат бюджету. Тому питання реформування та вдосконалення адміністрування ПДФО є надзвичайно актуальним наразі, а його дослідження дозволить розробити науково обґрунтовані рекомендації для прийняття управлінських рішень у цій сфері.

Система оподаткування доходів фізичних осіб представляє собою фінансовий інструмент держави, здатний впливати на досягнення поставлених цілей. У цьому контексті мобілізація ресурсів потребує впровадження амбітної фіскальної політики, яка враховує регулятивні ефекти на економічне зростання, рівень добробуту різних верств населення, продуктивність праці, офіційну зайнятість, безробіття, перерозподіл доходів, соціальні виплати, пропозицію праці, тіньову економіку, вибір місця проживання та людський капітал. Актуальність дослідження та необхідність доцільного наукового обґрунтування нових ініціатив для вдосконалення системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні, зокрема податком на доходи фізичних осіб, обумовлюються необхідністю реалізації поставлених державних цілей.

Стан і ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі. Важливий внесок у дослідження проблем щодо вдосконалення системи адміністрування податку на доходи фізичних осіб зробили О. Божанова та Л. Петрова [3], І. Гнидюк [6], В. Кміть та А. Лазунда [9], Д. Марчак [12], Л. Райнова [18], А. Тітомир [20]. Проте, в сучасних умовах, коли надходження від

оподаткування доходів фізичних осіб стають основним джерелом формування бюджетних доходів, залишаються малодослідженими аспекти, що стосуються обґрунтування напрямів реформування системи адміністрування податків з особистих доходів, зокрема податку на доходи фізичних осіб.

Метою дипломної роботи є обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення системи адміністрування ПДФО в Україні.

Основними завданнями дипломної роботи є:

- провести комплексний аналіз системи адміністрування податку на доходи фізичних осіб;
- визначити ризики, пов'язані із оподаткуванням доходу фізичних осіб в Україні;
- оцінити ефективність адміністрування податку на доходи фізичних осіб;
- розглянути європейський досвід вдосконалення системи адміністрування податку на доходи фізичних осіб;
- визначити ключові недоліки системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні;
- розробити напрями вдосконалення системи адміністрування податку на доходи фізичних осіб в Україні.

Об'єкт дослідження є соціально-економічні відносини, що виникають між державою та платниками податків у процесі адміністрування податку на доходи фізичних осіб.

Базою дослідження є ДПС України.

Предмет дослідження є теоретичні та практичні аспекти побудови та функціонування системи адміністрування ПДФО в Україні.

Методи дослідження. У цій дипломній роботі для досягнення поставлених цілей було застосовано методи економічного аналізу та загальнонаукові підходи. Зокрема, це методи наукової абстракції, структурний та системний (для визначення ролі і місця податку на доходи фізичних осіб в системі фінансових відносин як важливого інструменту державного регулювання); методи наукового порівняння, аналізу та узагальнення (при

аналізі зарубіжних і вітчизняної практик оподаткування доходів фізичних осіб, фіскальної та регулятивної ефективності адміністрування податку на доходи фізичних осіб), статистичні методи (при дослідженні тенденцій оподаткування податку на доходи фізичних осіб) та фіскально-соціологічний метод (при здійсненні міжнародних порівнянь).

Практичне значення одержаних результатів орієнтоване на підтримку органів державної влади у процесі розробки пропозицій щодо внесення змін і доповнень до податкового законодавства щодо вдосконалення системи адміністрування податку на доходи фізичних осіб в Україні.

Апробація результатів дипломної роботи. Окремі положення роботи апробовані автором в електронному науковому фаховому виданні «Економіка та суспільство» Випуск № 46/2022 з публікацією статті на тему «Цілі ефективного оподаткування доходів фізичних осіб як справедливого регулятора соціально-економічного розвитку країни».

1. СИСТЕМА ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Ключовим елементом податкової системи є оподаткування доходів фізичних осіб, що визнається як вагоме джерело доходів державного та місцевих бюджетів. Тому ефективне адміністрування цього податку має важливе значення для належного функціонування системи публічних фінансів .

Держава шляхом оподаткування впливає на доходи громадян, динаміку платоспроможності, стимулювання попиту, розмір споживання та заощадження, що, в свою чергу, призводить до підвищення темпів економічного зростання. Оскільки податок на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО) стосується кожного члена суспільства, він має виконувати ще й роль соціального регулятора. Але, на жаль, не зовсім прослідковується соціальна направленість цього податку у нині діючому законодавстві через відсутність науково обґрунтованих підходів. І обумовлено це, перш за все, прагненням уряду до постійного збільшення доходів бюджету.

Отже, як ми розуміємо, одним із важливих бюджетоутворюючих податків є ПДФО - інструмент прямого оподаткування у податковій системі України, що має мобільніший, динамічніший характер, аніж інші різновиди прямих податків, наприклад майнові, адже останні орієнтовані і прив'язані до стабільної, незмінної бази - вартості майна, що розглядається як об'єкт оподаткування.

В Україні порядок нарахування та сплати податку на доходи фізичних осіб регулюється розділом IV Податкового кодексу України (далі – ПКУ). Система нарахування та стягнення податку на доходи фізичних осіб повинна ґрунтуватися на основних елементах системи оподаткування та чинному податковому законодавстві. При визначенні платника податку поєднуються принципи джерела походження доходу і принципу резидентства.

У ст. 162 Податкового кодексу України визначено, що платниками податку на доходи фізичних осіб є:

- фізична особа – резидент, яка отримує доходи як з джерела їх походження в Україні, так і іноземні доходи;
- фізична особа – нерезидент, яка отримує доходи з джерела їх походження в Україні;
- податковий агент – юридична або самозайнята особа, яка зобов’язана нараховувати, утримувати та сплачувати податок від імені та за рахунок коштів платника.

Нерезидент, який отримує доходи з джерела їх походження в Україні і має імунітет та дипломатичні привілеї, установлені чинним міжнародним договором України не вважається платником податків. [14]

Відповідно до Податкового кодексу України, доходи – це загальна сума доходу платника податку від усіх видів діяльності, отриманого (нарахованого) упродовж звітного періоду в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах як на території України, її континентальному шельфі у виключній (морській) економічній зоні, так і за їхніми межами [14]. Доходи, з яких утримується ПДФО відображено на Рис.1.1.

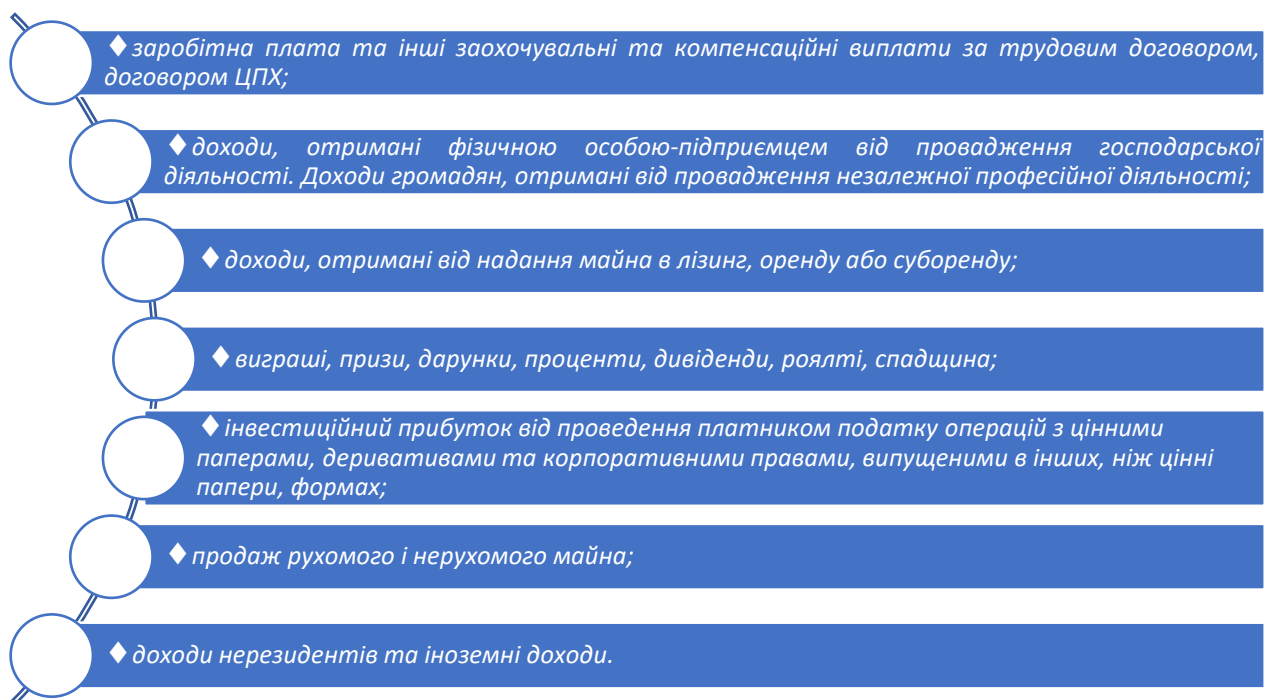

Рис. 1.1 Види доходів, з яких утримується податок з доходів фізичних осіб

Джерело: складено автором на основі [14].

Усі активні та більшість пасивних доходів оподатковуються за ставкою 18%, крім дивідендів від акцій та інвестиційних сертифікатів, які виплачують інститути спільного інвестування. Для таких доходів ставка становить 5 і 9%. Для деяких видів незарплатних розрахунків передбачаються свої ставки ПДФО. Наприклад, при продажу нерухомості вперше ставка становить 0%, при повторному продажу – 5 і 18%. При розміщенні облігацій внутрішньої державної позики, не застосовується податок на доходи фізичних осіб у розмірі 18%, та, варто зазначити ці доходи повністю гарантовані державою.

Кожен із видів загального оподаткованого доходу платника податку на доходи фізичних осіб оподатковується відповідно до норм і правил, установлених у Податковому кодексі України. Причому застосування таких правил впливає на розмір ПДФО, а також на розмір доходу, який отримує фізична особа після сплати податку.

Відповідними статтями IV розділом Податкового кодексу України розділу встановлені основні елементи податку на доходи фізичних осіб, до яких відносяться платники податку, об'єкт оподаткування, одиниця оподаткування, джерело сплати, податковий період, ставки, пільги тощо (рис. 1.2).

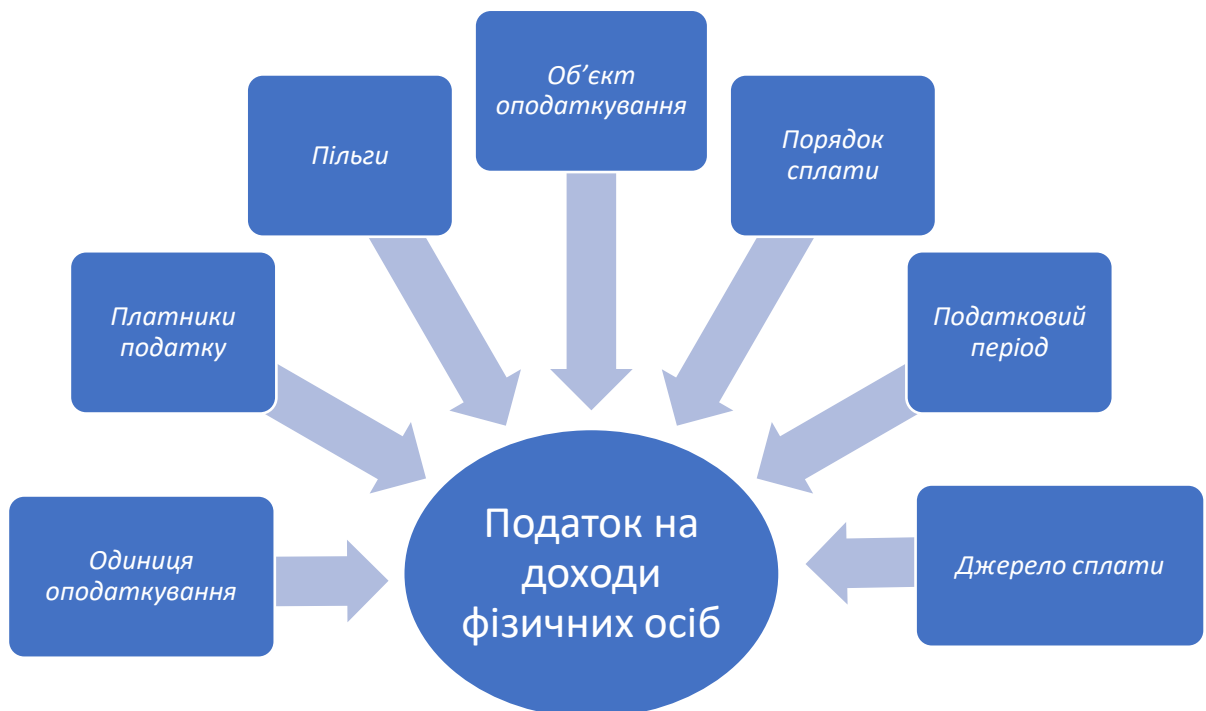

Рис. 1.2 Елементи податку на доходи фізичних осіб

Джерело: складено автором на основі [14].

ПДФО - основний податок, який сплачують тільки фізичні особи. Цим податком оподатковуються всі доходи фізичних осіб відповідно до податкового законодавства. Але доходами фізичної особи також вважаються такі, що отримані фізичною особою-підприємцем від провадження господарської діяльності. [6] Тому для спрощення адміністрування ПДФО доцільним групування складових сукупного доходу платника податку за відповідними критеріями, рис. 1.3.

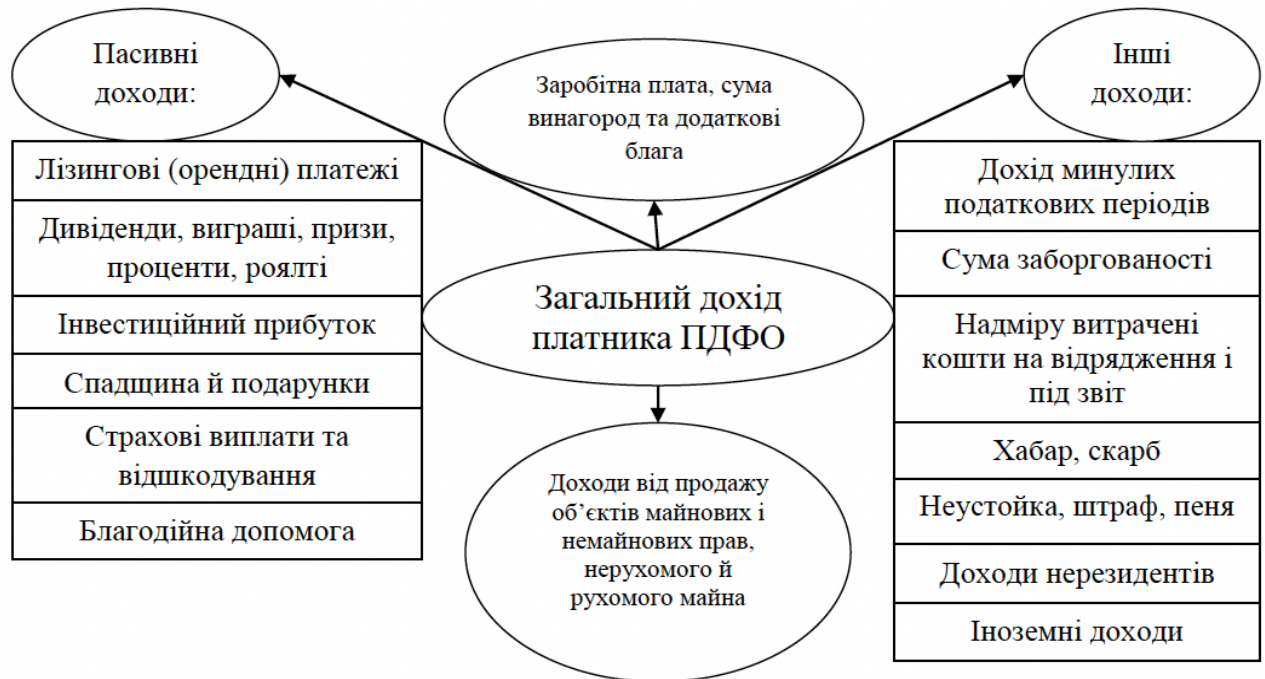

Рис.1.3 Структура загального оподаткованого доходу платника ПДФО.

Джерело: складено автором на основі [6].

Система податкового адміністрування ПДФО в Україні є сукупністю органів державної влади, підприємств, установ та організацій, які здійснюють діяльність, спрямовану на забезпечення своєчасного, повного та правильного нарахування, сплати та контролю за справлянням цього податку.

Основними органами податкового адміністрування ПДФО в Україні є:

- Державна податкова служба України (далі – ДПС України) є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову політику. ДПС здійснює адміністрування ПДФО через свої територіальні органи.

- Міністерство фінансів України розробляє законодавство та нормативно-правові акти з питань оподаткування, в тому числі оподаткування податком на доходи фізичних осіб.
- Національний банк України здійснює валютний контроль за операціями з виплатою доходів фізичним особам у валюті.

Також, на Рис. 1.4 зображено ключові завдання системи податкового адміністрування податку на доходи фізичних осіб. Ці завдання є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими. Виконання цих завдань забезпечує ефективне адміністрування ПДФО, яке є важливим елементом податкової системи.

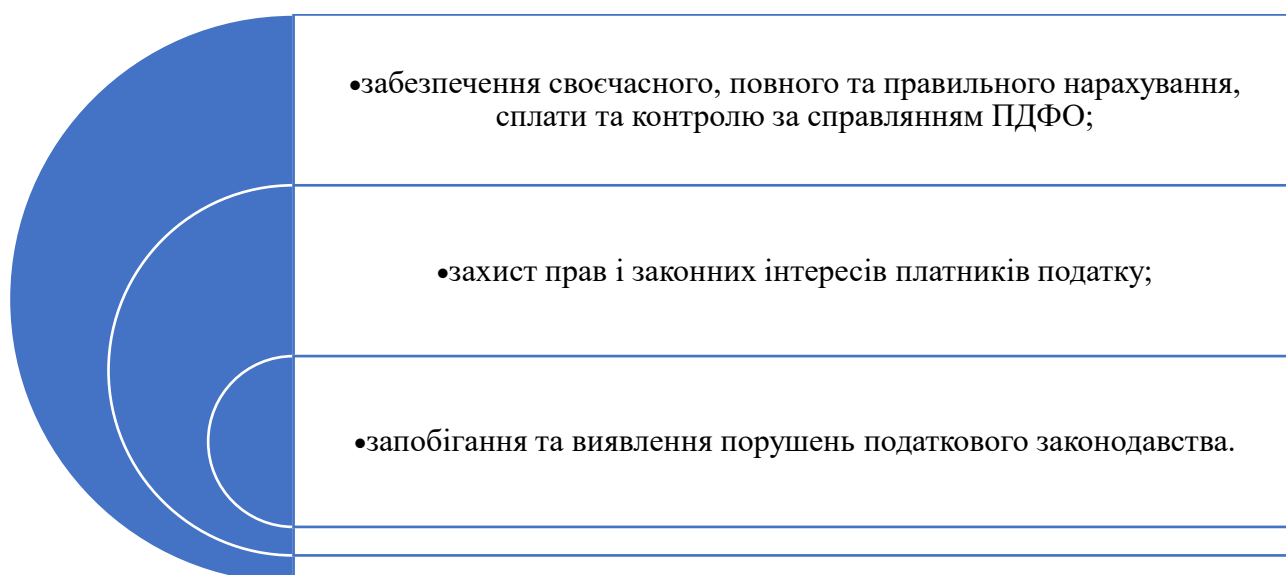

Рис.1.4 Ключові завдання системи податкового адміністрування ПДФО

Джерело: складено автором на основі [14].

Адміністрування податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) охоплює різноманітні процеси та дії, пов'язані зі збором, обробкою і контролем податкових відомостей громадян. Цей процес виступає ключовим елементом фіскальної системи та важливим компонентом податкової політики країни. Для забезпечення своєчасного, повного та правильного нарахування, сплати та контролю за справлянням податку на доходи фізичних осіб важливо дотримуватись основних етапів системи податкового адміністрування ПДФО, які зображено на рис. 1.5.

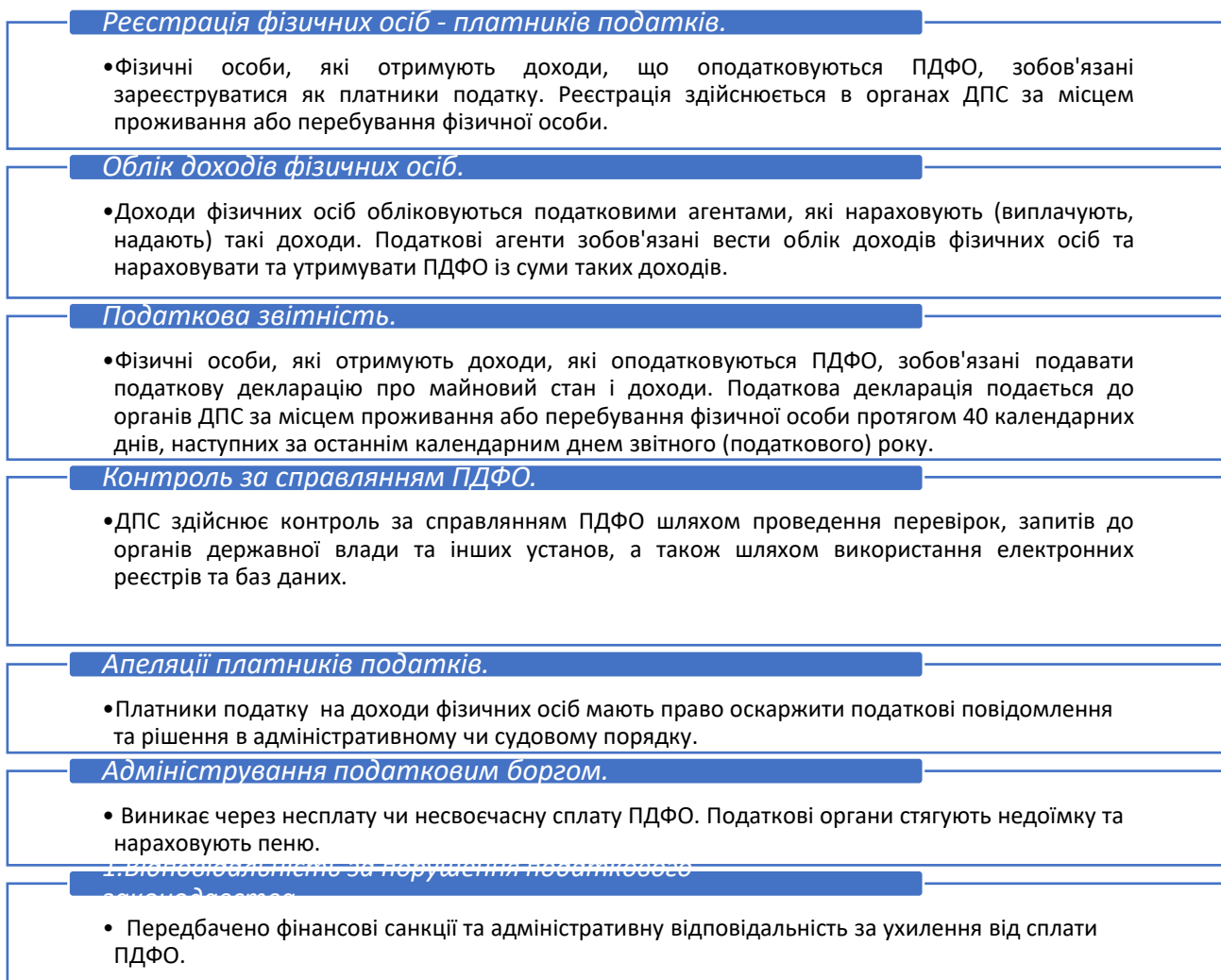

Рис.1.5 Основні етапи системи податкового адміністрування ПДФО.

Джерело: складено автором на основі [14].

За чинним порядком адміністрування податку на доходи фізичних осіб визначається як «податок який сплачується (перераховується): податковим агентом - юридичною особою філією, відділенням, іншим відокремленим підрозділом) чи представництвом нерезидента - юридичної особи, зараховується до відповідного бюджету за їх місцезнаходженням (розташуванням) в обсягах податку, нарахованого на доходи, що виплачуються фізичній особі; податковим агентом фізичною особою, зараховується до відповідного бюджету за місцем реєстрації такої фізичної особи у органах доходів і зборів; фізичною особою, яка отримує доходи від особи, яка не є податковим агентом, зараховується до відповідного бюджету за податковою адресою такої фізичної особи». [4]

Система податкового адміністрування ПДФО в Україні постійно вдосконалюється. У 2023 році було внесено ряд змін до Податкового кодексу України, які спрямовані на спрощення адміністрування ПДФО та підвищення ефективності контролю за його справлянням. Зокрема, було відновлено електронне подання податкової звітності, а також розширено можливості контролю ДПС за допомогою електронних реєстрів та баз даних. Згідно Закону №3384 відновлюється електронне декларування під час воєнного стану та дія антикорупційних механізмів. До набрання чинності цим Законом державні службовці та прирівняні особи не були зобов'язані декларувати свої статки під час дії військового стану, втім могли зробити це добровільно. [7, 5]

Отже, управління системою адміністрування податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) є невід'ємною частиною фіскальної та економічної стратегії держави. Його ефективність визначається здатністю гарантувати стійкість бюджетних доходів та справедливий розподіл податкових обов'язків між громадянами. З урахуванням постійних змін у соціально-економічному середовищі, державі належить безперервно вдосконалювати систему адміністрування ПДФО, враховуючи сучасні технологічні, економічні та податкові тенденції.

Система адміністрування має бути прозорою та доступною для платників, що сприяє підвищенню їхнього довіри до податкової системи та обмеженню можливостей податкового ухилення. Застосування інноваційних технологій, таких як інформаційні системи та вдосконалення електронного адміністрування, може ще в більшій мірі спростити збір та обробку податкової інформації, а також підвищити його ефективність.

Ефективна система адміністрування повинна активно боротися з тіньовою економікою, впроваджуючи заходи для підвищення рівня фіскальної дисципліни та зменшення можливостей для неправомірного ухилення від оподаткування. При розвитку системи адміністрування важливо забезпечити баланс між стимулюванням економічної активності та утриманням

оптимального рівня податкового навантаження для забезпечення конкурентоспроможності економіки.

Залучення представників бізнес-спільноти та громадянського суспільства до процесів прийняття рішень щодо адміністрування ПДФО може сприяти формуванню ефективних та сприятливих умов для розвитку економіки. Загалом, ефективна система адміністрування податку на доходи фізичних осіб є ключовим фактором для стабільності державного бюджету, соціально-економічного розвитку країни та забезпечення справедливого розподілу податкових обов'язків.

2. РИЗИКИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ОПОДАТКУВАННЯМ ДОХОДУ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

У контексті трансформаційних процесів в Україні, питання оподаткування доходу фізичних осіб стає особливо актуальним через його важливе фіскальне та регулятивне значення. Оподаткування доходу громадян відіграє ключову роль у формуванні бюджету та перерозподілі доходів у суспільстві. Крім того, система оподаткування фізичних осіб може впливати на рівень доходів та накопичень громадян, тобто виступати соціальним регулятором. Проте, в умовах воєнного стану, скорочення обсягів від надходжень та платежів до бюджету, зокрема від оподаткування доходів фізичних осіб, та невідкладні потреби у вирішенні значних поточних витрат країни створюють суттєві фіскальні ризики для державного бюджету, що призводить до зростання дефіциту держбюджету та державного боргу.

Ефективність фіскального потенціалу системи оподаткування доходу фізичних осіб визначається передусім розмірами податкової бази та ставками, а також раціональністю їх встановлення. У довгостроковій перспективі до вищезазначених чинників додається ступінь збереження податкоспроможності платників, оскільки в теперішніх умовах її виснаження досить негативно впливає на надходження до бюджету. Реалізація фіскального потенціалу системи оподаткування доходу фізичних осіб також значною мірою залежить від зовнішніх факторів, таких як стан податкового законодавства, макроекономічна ситуація у країні, система податкового адміністрування тощо.

У рамках дослідження ми будемо аналізувати фіскальне значення податку на доходи фізичних осіб на різних рівнях: на макроекономічному рівні, досліджуючи динаміку надходжень цього податку, частку доходів у Зведеному бюджеті України та податкові надходження Зведеного бюджету країни; на мезо- та макрорівнях, шляхом аналізу питомої ваги ПДФО в структурі доходів державного бюджету та місцевих бюджетів України.

Дані таблиці 2.1 демонструють, що в абсолютних значеннях надходження ПДФО до Зведеного бюджету України зростали протягом 2018-2022 років. Водночас, за останні роки темпи зростання цих надходжень були повільнішими порівняно з темпами зростання загальних податкових надходжень та доходів Зведеного бюджету України. Так, темп росту податку на доходи фізичних осіб скоротився з 119,8 % в 2019 р. до 118,4 % відповідно в 2021 р. Вже у 2022 році, незважаючи на військовий стан в країні, спостерігається тенденція до збільшення темпу росту податку на доходи фізичних осіб порівняно з 2021 роком на 12,5% (із 118,4% у 2021 р. до 130,9% у 2022 р).

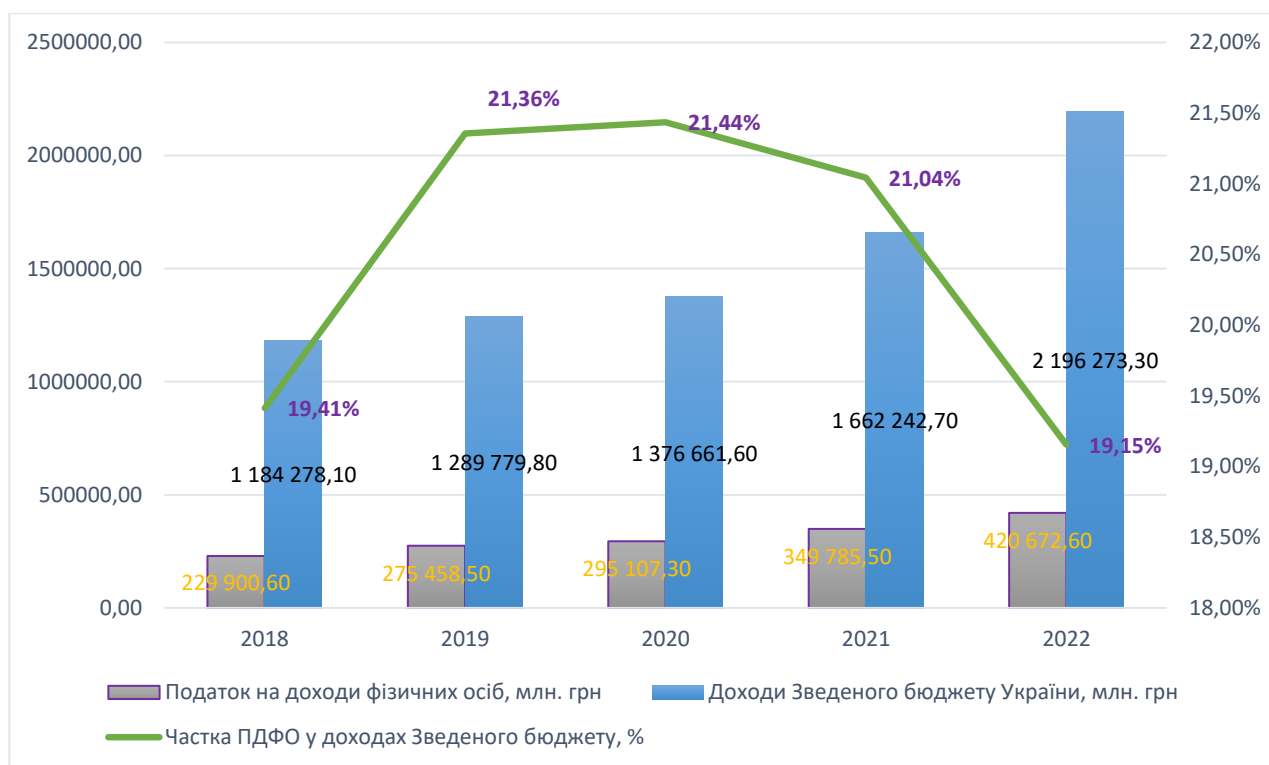
Таблиця 2.1

Динаміка надходжень ПДФО до Зведеного бюджету України та темпи його зростання в порівнянні з іншими податковими доходами впродовж 2018–2022 рр.

Показники	Роки				
	2018	2019	2020	2021	2022
Доходи Зведеного бюджету, млрд грн, у т.ч.:	1184,3	1289,8	1376,7	1662,2	2196,3
<i>темп росту, %</i>	<i>119,1</i>	<i>108,9</i>	<i>106,7</i>	<i>120,7</i>	<i>132,1</i>
Податкові надходження, млрд грн, у т.ч.:	986,3	1070,3	1136,7	1453,8	1343,2
<i>темп росту, %</i>	<i>119,1</i>	<i>108,5</i>	<i>106,2</i>	<i>127,9</i>	<i>92,4</i>
Податок на доходи фізичних осіб, млрд грн	211,2	253,1	271,2	321,2	420,7
<i>темп росту, %</i>	-	<i>119,8</i>	<i>107,2</i>	<i>118,4</i>	<i>130,9</i>

Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України.

З точки зору фіскальної значущості, податок на доходи фізичних осіб є одним з ключових джерел наповнення дохідної частини Зведеного бюджету України. У середньому впродовж 2018–2022 рр. його частка у частині Зведеного бюджету складає 19,41 % та 19,15 % відповідно (рис. 2.1).

**Рис. 2.1. Частка ПДФО в доходах Зведеного бюджету України
впродовж 2018–2022 рр.**

Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України.

Рис. 2.1 є відображенням негативних економічних наслідків російської агресії в Україні. Зведеного бюджету України. Протягом 2018-2022 років спостерігається стійка тенденція щодо частки ПДФО в доходах бюджету на рівні близько 19-20%. Це свідчить про стабільно високу фіскальну роль ПДФО для бюджетної системи України. Тому зниження частки цього податку через зростання тіньової зарплати чи інші чинники може нести суттєві фіскальні ризики та негативно позначитися на можливостях держави щодо фінансування суспільних потреб. Досить важливо утримувати частку ПДФО на поточному рівні або нарощувати її за рахунок детінізації доходів та ефективного адміністрування. В довгостроковій перспективі зниження частки ПДФО доходах Зведеного бюджету може негативно позначитися на економічному зростанні, фінансовій стабільності та соціальному розвитку України.

Варто також відзначити вагому фіскальну роль податку на доходи фізичних осіб у формуванні загальних податкових надходжень Зведеного бюджету України. Щодо частки ПДФО в податкових надходженнях упродовж

2018–2022 рр. його частка складає 23,31% у 2018 році та 31,32% у 2022 році (рис.2.2).

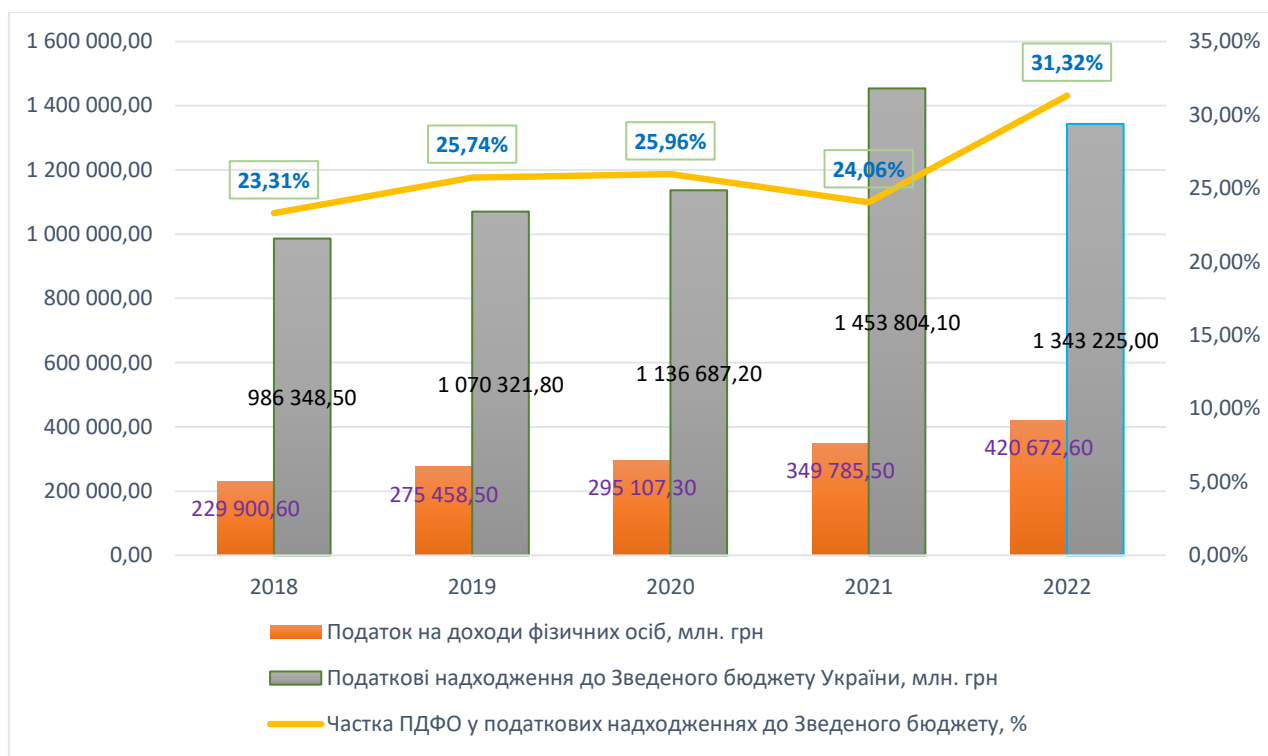

Рис. 2.2. Частка ПДФО в податкових надходженнях Зведеного бюджету України впродовж 2018–2022 рр.

Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України.

Згідно наведених статистичних даних на Рис.2.2, частка ПДФО в податкових надходженнях Зведеного бюджету за період з 2018 по 2022 р.р. зросла з 23,31% до 31,32% відповідно. Це свідчить про вагому залежність бюджету України від надходжень ПДФО, адже майже третина всіх податкових надходжень бюджету припадає саме на ПДФО. Відповідно, будь-яке зниження частки ПДФО через зростання тіньової зарплати чи інші фактори може стати значним ударом по дохідній частині бюджету та фінансовим можливостям держави. Тому дані ще раз підтверджують необхідність забезпечення стабільності надходжень ПДФО та його подальше зростання за рахунок детінізації фонду оплати праці.

Також варто зазначити, що реформа міжбюджетних відносин в Україні призвела до внесення певних змін у порядок зарахування вказаного податку. ПДФО є загальнодержавним податком та ключовим елементом фінансової бази

органів місцевого самоврядування. Також він виконує роль регулятивного інструменту у сфері трансфертної політики в Україні. Діючий порядок розподілу ПДФО до бюджету зображено на рис. 2.3. Згідно ст.64 Бюджетного кодексу України [4] Податок на доходи фізичних осіб сплачується (перераховується) податковим агентом - юридичною особою (включаючи її філії, відділення та інші відокремлені підрозділи) чи представництвом нерезидента - юридичної особи. Оплата цього податку здійснюється відповідно до місцезнаходження (розташування) цих суб'єктів в обсягах податку, нарахованого на доходи, які виплачуються фізичній особі.

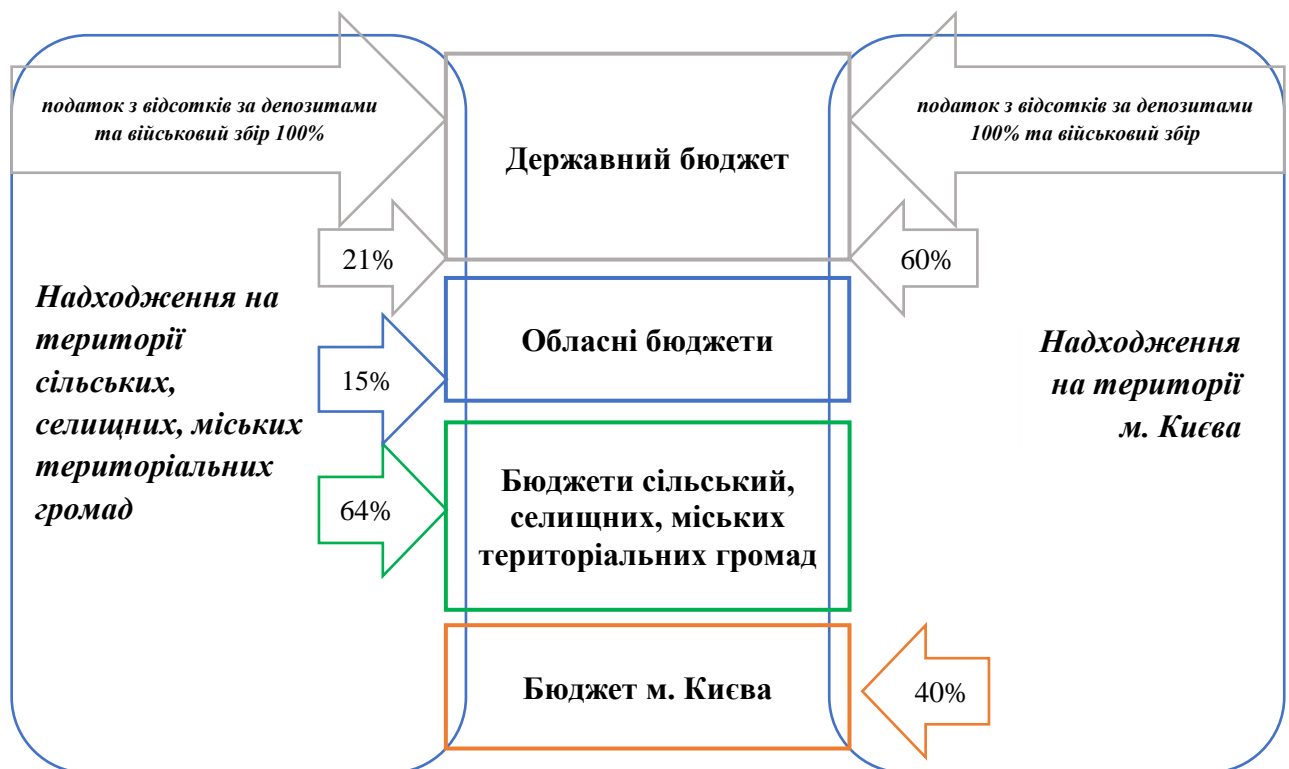

Рис. 2.3. Нормативи розподілу між бюджетами податку на доходи фізичних осіб [4]

Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України.

На основі даних, представлених на рис. 2.4, можна зробити висновок, що податок на доходи фізичних осіб формує ліву частку загальних доходів місцевих бюджетів України. В середньому частка ПДФО в доходах місцевих бюджетів становить близько 60%.

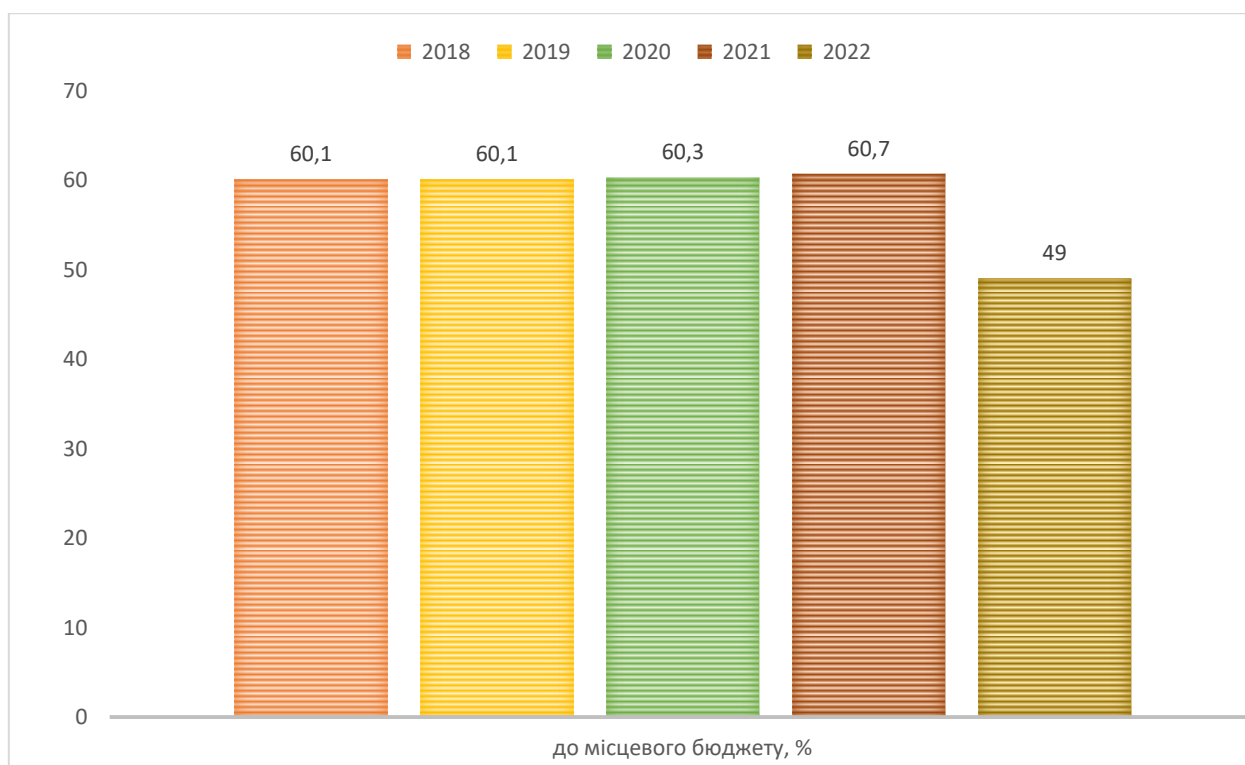

Рис. 2.4. Динаміка розподілу податку з доходів фізичних осіб до місцевих бюджетів

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України та [2].

Однак основним чинником, що обмежує фіскальну ефективність, залишається тіньова економіка в галузі доходів громадян, що ускладнює розподіл і перерозподіл доходів серед різних соціальних верств. Ще однією проблемою є відтік робочої сили в стратегічно важливих секторах для країни. Згідно з даними ООН, поза межами України перебуває 6,2 мільйонів українців, серед яких 40% — жінки, 50% — діти та 10% — чоловіки, переважно віком старше 60 років. Зазначено, що 77% дорослих мігрантів мають вищу або спеціальну професійну освіту та є затребуваними в Україні. За оцінками Конфедерації роботодавців України, сума сплачених податків з середньої річної заробітної плати в розмірі 14,5 тисяч гривень перевищує 29 тисяч гривень. Таким чином, річний обсяг сплачених податків від жінок-мігрантів може сягати понад 70 мільярдів гривень, із яких 40 мільярдів гривень направляються у місцеві бюджети. [13]

На сьогоднішній день питання оподаткування доходів громадян України, які примусово проживають за кордоном, залишається нерегульованим на рівні

держави та міжнародного співтовариства. Крім того, рівень оподаткування доходів фізичних осіб у більшості європейських країн перевищує той, який передбачений національним законодавством України, створюючи додаткове податкове навантаження для податкових резидентів України за кордоном у кризових умовах [13]. Отже, вирішенням нагальної проблеми є регулювання питань оподаткування громадян України, які перебувають за кордоном. В умовах війни важливо забезпечити право українських громадян, які вимушено переселилися за кордон, декларувати свої доходи та сплачувати податки в Україні. Це дозволить уникнути подвійного оподаткування та гарантувати дотримання норм міжнародного і європейського законодавства стосовно біженців та вимушених переселенців.

Аналіз фіскальних ризиків у сфері оподаткування доходів громадян свідчить про необхідність підвищення ефективності адміністрування податку на доходи фізичних осіб і розробки ефективної стратегії для зменшення податкового тягаря на заробітну плату в довгостроковій перспективі. Це сприятиме зниженню фіскальних ризиків та покращенню загальної системи оподаткування фізичних осіб. Важливо відзначити, що досягнення цієї мети можливе лише через впровадження простих та зрозумілих правил оподаткування. При цьому, базовим принципом податкового законодавства повинен бути принцип фіскальної ефективності, який включає в себе ряд ключових характеристик.

До цих характеристик слід віднести:

1. Достатність доходів: Забезпечення достатнього рівня надходжень до бюджету для фінансування потреб держави.
2. Мінімізація витрат на адміністрування: Ефективне використання ресурсів та зменшення витрат, пов'язаних з адмініструванням податків.
3. Запобігання ухиленню від сплати: Впровадження заходів для запобігання ухиленню від оподаткування та підтримки відповідної дисципліни.
4. Еластичність податкового механізму: Здатність системи адаптуватися до змін у соціально-економічному середовищі та ринкових умов.

5. Рівномірний розподіл між соціальними групами: Забезпечення справедливого та рівномірного розподілу податкового навантаження між різними соціальними групами платників.

Враховуючи ці принципи, розробка ефективної моделі оподаткування може сприяти покращенню фінансової ситуації та створенню стійкої та справедливої системи адміністрування.

3. АНАЛІЗ СТЕЙКХОЛДЕРІВ В АДМІНІСТРУВАННІ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Ключовим фактором успіху розвитку системи адміністрування та збору податку на доходи фізичних осіб є вміння будувати взаємовигідні відносини з ключовими стейкхолдерами. Створення ефективного управління відносинами зі стейкхолдерами є однією з ключових цілей цієї системи оподаткування та вважається однією з найважливіших завдань формування податкової політики.

Невміння встановлення таких відносин призводить до втрати податкових надходжень, недостатнього фінансування процесів соціально-економічного розвитку, відсутності мотивації для легалізації доходів громадян, втрати можливості доступу ключових ресурсів і тиску з боку суспільства та державних органів. Тому важливо, при побудові ефективною системи адміністрування доходів фізичних осіб, правильно ідентифікувати основних стейкхолдерів та узгоджувати свої дії з їхніми інтересами.

На рис. 3.1 зображено основних стейкхолдерів державної політики у сфері адміністрування податку на доходи фізичних осіб та їх інтереси.

Держава

- **Міністерство фінансів України** - формування податкової політики та забезпечення оподаткування доходів фізичних осіб, забезпечення стабільних податкових надходжень та необхідних умов для соціально-економічного розвитку країни.
- **Державна податкова служба України** - збільшення показників податкових надходжень; забезпечення правильного адміністрування доходів фізичних осіб; контроль за справами податкових надходжень.

Податкові агенти (роботодавці)

- законний статус діяльності; мінімізації податкових платежів та податків; зрозумілі правила оподаткування; захист прав та інтересів.

Фізичні особи (резиденти та нерезиденти України)

- законний статус діяльності; зрозумілі правила оподаткування; низьке податкове навантаження на доходи; підвищення офіційної заробітної плати; гарантії зайнятості; соціальні гарантії; довіра до діючої пенсійної системи та можливість забезпечення внаслідок її функціонування, з часом, прийнятніші за розміром виплати; умови наймання; можливості кадрового зростання; зниження соціального розшарування населення; причинно-наслідковий зв'язок між поточними відрахуваннями на соціальне страхування та забезпечення старості.

Рис. 3.1. Основні стейкхолдери державної політики у сфері адміністрування податку на доходи фізичних осіб та їхні цілі і зацікавленість

Джерело: складено автором на основі [14].

Характерною рисою стейкхолдерів державної політики з адміністрування ПДФО є те, що більшість з них виявляють сильну поляризацію в своїх інтересах.

Основним завданням держави у стимулюванні розвитку людського капіталу країни є проведення ефективної податкової політики. Податкова політика являє собою оптимізацію ставок оподаткування та управління бюджетними видатками (бюджетна політика), для регулювання національної економіки.

Поширення тіньової економіки та виплат «зарплат у конвертах» викликає негативну реакцію влади та стає об'єктом обговорення в бізнесових і наукових колах. Для подолання цієї проблеми запропоновано численні законодавчі ініціативи та радикальні заходи, які, однак, часто обмежуються застосуванням адміністративних методів. Важливим аспектом є те, що багато із запропонованих заходів фокусуються на ліквідації наслідків проблеми, замість вирішення її першопричин.

Найбільш проблематичним є створення механізму економічної зацікавленості роботодавців та працівників у легалізації оплати праці або підвищенні офіційних зарплат. Недоліками існуючих ініціатив є їхнє спрямування на подолання наслідків, а не вирішення самої проблеми. Основна причина полягає не лише в масовому використанні неправомірних практик підприємцями, але й у глибоких системних недоліках не лише на рівні податкової системи, але й в економіці держави в цілому. Таким чином, вирішення проблеми тіньових доходів вимагає комплексного підходу, оскільки вона є невід'ємною частиною більш широких соціально-економічних проблем.

Проблема тіньових доходів представляє складний характер, оскільки її виникнення зумовлене різноманітним спектром причин, що включають не тільки рівень оподаткування доходів та величину соціальних внесків. Серед основних чинників варто відзначити: 1) негативні умови для підприємництва в Україні, наявність корупції та пов'язані з нею витрати, що спонукають бізнес намагатися зменшити витрати на сплату податків та соціальних внесків; 2)

висока вартість ресурсів в економіці країни загалом, що призводить до зниження конкурентоспроможності, зменшення витрат часто досягається шляхом тінізації оплати праці; 3) тіньові доходи виступають як буфер для корпоративного сектора та домогосподарств під час кризи, безробіття, зниження офіційних зарплат і реальних доходів через інфляцію; 4) низька довіра зайнятих громадян до існуючої пенсійної системи та сумніви щодо забезпечення після виходу на пенсію, недостатньо привабливих умов виплат, а також слабкий зв'язок між внесками на соціальне страхування та майбутнім забезпеченням у пенсійний вік; 5) ефективність використання бюджетних коштів ставиться під сумнів, оскільки зафіксовані випадки порушень і невиконання чинного законодавства під час проведення фінансових операцій, пов'язаних із незаконним одержанням бюджетних коштів, наданням кредитів за державними гарантіями та розкраданням державних коштів і майна. [18]

Ураховуючи вказані системні недоліки, наявність тіньових зарплат обумовлює цілий ряд взаємозалежних факторів, які витікають із недосконалостей поточної податкової та фінансової систем, а також проблем корупції в державному апараті. З урахуванням цього, реформування ПДФО та внесків на загальнообов'язкове пенсійне страхування слід проводити комплексно. Оскільки комплексний характер причин ухилення від сплати податку на доходи фізичних осіб передбачає впровадження комплексних заходів для протидії цим негативним явищам.

Враховуючи вищевикладене, можна зазначити, що зменшення обсягів тіньових доходів в Україні потребує не тільки зниження загального податкового навантаження на працю, поєднаного з посиленням відповідальності за використання нелегальної праці, а також впровадження інших заходів. Серед них важливими є створення механізму економічної зацікавленості роботодавців та працівників у легалізації або підвищенні офіційних зарплат.

Також важливо підвищити привабливість офіційного сектора економіки, включаючи заходи для його захисту від корупції та забезпечення прозорості

податкових відносин. Зокрема, досвід інших країн свідчить про ефективність заходів, спрямованих на розширення бази оподаткування, підвищення ефективності податкового адміністрування і забезпечення податкової дисципліни, оскільки самі зміни в ставках і базі вважаються недостатніми.

Отже, ретельний аналіз усіх стейкхолдерів адміністрування податку на доходи фізичних осіб та їхніх інтересів, ідентифікація найбільш впливових та ключових серед них, а також встановлення пріоритетів для різних груп допомагає розробити ефективний стратегічний план управління системою оподаткування доходів фізичних осіб. Це дозволить встановити правильний напрямок для розвитку податкової політики, спрямованої на досягнення максимального рівня задоволення інтересів всіх стейкхолдерів у цьому процесі.

4. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Наявність належного рівня контролю є необхідною умовою ефективної функціонування будь-якої системи. Це правило стосується і системи оподаткування доходів фізичних осіб, яка ґрунтується на належному податковому адмініструванні. Основна ідея податкового адміністрування полягає у виконанні процесів спостереження, аналізу, порівняння, виявлення проблем, фіксації виявлених проблем, а також вжиття заходів для їх вирішення, усунення порушень і запобігання їх повторенню в майбутньому.

Проблема адміністрування ПДФО є однією з фундаментальних, яка зумовлена різноманітними причинами. Основна з них полягає в тому, що доходи фізичних осіб є стійким та значним об'єктом оподаткування. З урахуванням ефектів перекладання податкового тягара, фізичні особи стають основними платниками податків. Важливо відзначити, що податкове навантаження не обмежується лише їхніми доходами, а також охоплює їхні витрати. Таким чином, доходи населення привертають увагу наукових експертів, які розглядають їх як джерело сплати непрямих податків та основний об'єкт прямого оподаткування [6].

Статистичні дані, представлені у розділі 2 дипломної роботи, свідчать про те, що податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) є значущим джерелом доходів для бюджету України та цільових фондів. Однак, незважаючи на вражаючі числові показники, варто відзначити, що фіскальна ефективність ПДФО залишається на низькому рівні. Оцінка фіскальної ефективності окремих видів податків визначається відношенням податкових надходжень до бюджету та ВВП країни, а також витратами фінансових ресурсів на надання послуги (оподаткування). Оцінка ґрунтується на тому, чи відчують платники податків задоволення від сплати, а також інших аспектів. Дослідження в цих напрямках передбачає використання якісного, так і кількісного аналізу фіскальної ефективності податків, базуючись на відповідних показниках [19].

Співвідношення між показниками може бути обчислено різними методами. Зокрема, аналіз впливу податкового навантаження на економіку країни та ефективність адміністрування податку на доходи фізичних осіб передбачає розрахунок та характеристику показників, які відображені в таблиці 4.1

Таблиця 4.1

Ключові показники оцінки впливу податкового навантаження на економіку країни та ефективності адміністрування податку на доходи фізичних осіб

№ п/п	Показник	Характеристика	Формула розрахунку
1.	Фіскальна значущість податку в бюджеті держави	показує фіскальну ефективність податкового управління у контексті певної системи реалізованих податкових рішень, віддзеркалюючи відносний внесок податкових надходжень у загальні доходи бюджету.	$Зф = \frac{ПН\text{ пі}}{ДБ} \times 100\%$ <p>де Зф – фіскальна значущість податку в бюджеті держави; ПН пі – податкові надходження і-го виду податку до державного бюджету за рік; ДБ – доходи державного бюджету за рік.</p>
2.	Фіскальна значущість податку у ВВП держави	кількісний показник, що характеризує перерозподіл ВВП через бюджет держави.	$Зф = \frac{ПН\text{ пі}}{ВВП} \times 100\%$ <p>де Зф – фіскальна значущість податку в бюджеті держави; ПН пі – податкові надходження і-го виду податку до державного бюджету за рік; ВВП – валовий внутрішній продукт за рік.</p>
3.	Коефіцієнт збирання податків	характеризує ефективність адміністрування податків, дозволяючи оцінити фактичний обсяг податкових надходжень порівняно з передбаченими сумами, ідеальною мірою якої є значення 1.	$Кзбі = \frac{К - \text{ть податків, факт. отриманих ДПС}}{К - \text{ть планових надходжень}}$ <p>де Кзбі – коефіцієнт збирання податків за і-й податковий період.</p>
4.	Витрати на справляння податків на душу населення	характеризує рівень витрат кожного члена суспільства на утримання органів ДПС України. Він вказує на відношення коштів, витрачених на утримання апарату ДПС України, до загальної чисельності населення країни у віці від 15 до 64 років.	$Всп = \frac{В - \text{ти на утримання апарату ДПС}}{К - \text{ть постійного населення}}$ <p>де Всп – витрати на справляння податків на душу населення, грн/осіб.</p>
5.	Показник ефективності податку (витрати на збирання податку)	характеризує фіскальну ефективність, що входить до загальної ефективності податку. Вказує на те, що зменшення витрат на збирання податку та запобігання ухиленню від сплати його до бюджету сприятиме підвищенню показника фіскальної ефективності.	$Кеф = \frac{К - \text{ть факт. отриманих податків ДПС}}{В - \text{ти на адміністрування податку}}$

Продовження табл.4.1

б.	Показник навантаження на працівника органів ДПС України зі збору податку	характеризує навантаженість одного робітника.	Кнв	$= \frac{\text{К – ть платників податку}}{\text{К – ть факт. працюючих в ДПС ві – му відділі}}$ <p>де Кнв – коефіцієнт навантаження на працівника. Кнв відображає кількість платників певного виду податку на одного податкового інспектора відповідного відділу, а також визначає ефективність його роботи, вимірюючи кількість збору податкових надходжень.</p>
----	--	---	-----	---

Джерело: складено автором за даними [6].

На основі даних з таблиці 4.2 проведемо аналіз ефективності адміністрування податку на доходи фізичних осіб в Україні. Фіскальна значущість ПДФО у бюджеті держави в період з 2018 по 2022 роки має тенденцію до зростання. Наприклад, якщо у 2018 році частка ПДФО складала 19,4%, то до 2021 року цей показник збільшився на 1,6% і становив 21%. Це свідчить про поліпшення фіскальної ефективності податкового адміністрування при певній системі реалізованих податкових рішень, і фінансова значущість ПДФО в бюджеті держави збільшується, а реальна величина надходжень від цього податку зростає.

Таблиця 4.2

Динаміка коефіцієнта фіскальної значущості ПДФО в бюджеті країни впродовж 2018–2022 рр.

Показники	Роки				
	2018	2019	2020	2021	2022
Доходи Зведеного бюджету, млрд грн	1184,3	1289,8	1376,7	1662,2	2196,3
ПДФО, млрд грн	229,9	275,5	295,1	349,8	420,7
Фіскальна значущість ПДФО, %	19,4	21,4	21,4	21,0	19,2

Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України.

У таблиці 4.3 зображено значущість податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) у відсотках до валового внутрішнього продукту (ВВП) держави.

Таблиця 4.3

Динаміка коефіцієнта фіскальної значущості ПДФО, 2018–2022 рр.

Показники	Роки				
	2018	2019	2020	2021	2022
Номінальний ВВП, млрд грн	3560,6	4014,7	4194,1	5450,8	5191
ПДФО, млрд грн	229,9	275,5	295,1	349,8	420,7
Фіскальна значущість ПДФО, %	6,5	6,9	7,0	6,4	8,1

Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України.

Згідно з даними у таблиці 4.3, фіскальна значущість податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) у відсотках до номінального валового внутрішнього продукту (ВВП) держави також показує тенденцію до збільшення. Наприклад, у 2018 році частка ПДФО становила 6,5%, тоді як у 2022 році вона зросла до 8,1%. Це свідчить про те, що при наявності конкретних податкових рішень фіскальна ефективність адміністрування податку на доходи фізичних осіб поліпшується. Крім того, фіскальна значущість податку на доходи фізичних осіб у відсотковому співвідношенні до ВВП держави демонструє тенденцію до зростання, що вказує на збільшення суми надходжень від цього податку.

Далі проведемо аналіз ефективності збору податкових надходжень на основі показників, наведених в табл. 4.4. Коефіцієнт збирання ПДФО за період дослідження у середньому становить 1,02, а від податкових надходжень – 1,09. Таким чином, оцінюючи мобілізовану суму фактичних надходжень ПДФО порівняно із запланованими, можна стверджувати, що ефективність податкового адміністрування ПДФО виявляється досить значною та наближається до 1.

Таблиця 4.4

Динаміка коефіцієнта збирання ПДФО впродовж 2018–2022 рр.

Показники		Роки				
		2018	2019	2020	2021	2022
ПДФО, млрд грн	факт	229,9	275,5	295,1	349,8	420,7
	план	226,8	269,8	294,4	342,7	410,0
Податкові надходження (ПН), млрд грн	факт	986,3	1070,3	1136,7	1453,8	1343,2
	план	989,8	1112,1	1115,5	1057,8	1210,9
Коефіцієнт збирання, %	ПДФО	1,01	1,02	1,00	1,02	1,03
	ПН	1,00	0,96	1,02	1,37	1,11

Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України.

Впровадження податкового контролю є важливою частиною системи адміністрування податку на доходи фізичних осіб. Проте в Україні існують конкретні труднощі в цьому напрямі, що ускладнюють належний контроль податкових органів у сфері сплати податку на доходи фізичних осіб і, відповідно, створюють перешкоди для ефективної системи податкового адміністрування в цілому. Зокрема, згідно з інформацією Державної податкової служби України за 2021 рік, податкові органи виявили 3,4 тис. найманих осіб, які працювали без оформлення відповідних трудових відносин з роботодавцями. [8]

На основі результатів перевірок юридичних та фізичних осіб (табл. 4.5), які порушували законодавство під час виплати заробітної плати та інших доходів громадянам, у 2021 році до бюджетів нараховано (з урахуванням пені) суму в розмірі 986,0 млн грн податку на доходи фізичних осіб. Внаслідок заходів податкового контролю виявлено 23 громадянина, які здійснювали підприємницьку діяльність без державної реєстрації. У зв'язку з іншими заходами, до державної реєстрації залучено 26,0 тис. таких осіб. Додатково сплачено 46,6 млн грн податків та зборів до бюджетів.

Отже, ефективність адміністрування податку на доходи фізичних осіб залежить від поліпшення та удосконалення роботи податкових органів в напрямку забезпечення відповідності зростання сум перерахованого податку середнім рівню заробітної плати. Розглядаючи ці показники, можна побачити тенденцію до зростання випадків неперерахування ПДФО до бюджету податковими агентами. Це негативне явище вказує на потребу посилити методологічне забезпечення аналізу діяльності платників-фізосіб під час податкових перевірок. Покращення методик аналізу та контролю сприятиме ефективнішому вирішенню проблеми адміністрування податку на доходи фізичних осіб.

Таблиця 4.5

Показники діяльності з контрольно-перевірочної роботи, проведеної органами Державної податкової служби України, стосовно коректності розрахунку, повноти та своєчасної сплати податку на доходи фізичних осіб за період з 2017 по 2021 роки.

№ п/п	Показники	2017	2018	2019	2020	2021
1.	Кількість проведених планових перевірок, у т. ч.:	4 136	4 631	3 744	1 117	2 563
1.1.	юридичних осіб	2 412	2 936	2 419	817	2 563
1.2.	фізичних осіб (самозайнятих осіб):	1 724	1 695	1 325	300	0
1.2.1.	на загальній системі оподаткування	1 724	1 695	1 283	-	-
1.2.2.	на спрощеній системі оподаткування	-	-	42	-	-
2.	Кількість проведених позапланових перевірок, у т.ч.:	7 985	13 454	12 827	19 189	36 284
2.1.	юридичних осіб	1 235	1 766	1 856	3 361	5 573
2.2.	фізичних осіб (громадян та самозайнятих осіб)	6 750	11 688	10 971	15 828	30 711
3.	Кількість «нульових перевірок», у тому числі:	13 609	15 048	9 530	8 666	15 654
3.1.	за ініціативою платників податків за підставами п.78.1, ст.78 ПКУ (крім перевірок проведених на підставах п. 78.2, пп.78.1.7, пп.78.1.9, пп.78.1.11, п.78.1 статті 78 ПКУ)	126	246	740	597	66
3.2.	пп.78.1.2 п.78.1 ст.78 ПКУ (неподання податкової декларації)	51	104	60	-	0
3.3.	пп.78.1.7 п.78.1 ст.78 ПКУ (припинення господарської діяльності)	12921	14 655	8 679	8 043	15 543
3.4.	пп.78.1.9 (скарга про ненадання податкової накладної покупцю або про порушення правил заповнення податкової накладної)	27	-	-	-	-
3.5.	пп.78.1.11 (отримано судові рішення суду (слідчого судді))	65	2	-	4	-
3.6.	п.78.2 (на прохання платника податків)	416	41	51	22	45
3.7.	ст.77 (планові нульові перевірки)	3	-	-	-	0

Джерело: складено автором за даними Державної податкової служби України.

З урахуванням певних недоліків у системі контролю за доходами в країні та з метою його удосконалення пропонується застосовувати середньогалузеві показники доходів і витрат за видами діяльності. Це дасть можливість класифікувати платника податку за відповідною категорією та спростить планування документальних перевірок. Крім того, пропонується посилити контроль шляхом налагодження обміну інформацією між податковими органами та установами, що здійснюють реєстрацію прав власності та операцій

з нею. Йдеться про інформацію щодо витрат громадян на придбання транспортних засобів, нерухомості, предметів культурно-історичної цінності, цінних паперів, дорогоцінностей та металів. Обмін такими даними посилить контроль за достовірністю декларування доходів і витрат громадян. Це сприятиме ефективному контролю за відповідністю великих витрат платників податку їхнім доходам. На основі об'єктивних показників регулярності та повноти перевірок доведено необхідність збільшення періоду діяльності платників, який підлягає податковим аудиторам. З метою покращання якості та ефективності контрольно-перевірочної роботи, а також з економії фінансових і людських ресурсів, пропонується впровадження електронного депозитарію для зберігання актів документальних перевірок з питань адміністрування податку на доходи фізичних осіб.

Крім того, практичне впровадження системи показників фіскальної ефективності ПДФО на рівні держави передбачає наступні заходи: переорієнтація на інтенсивний розвиток для досягнення більш високого рівня ефективності в динаміці; аналіз можливостей удосконалення фінансово-господарської діяльності на основі інновацій; вдосконалення виробничих технологій і процесів; розробку ефективного механізму підвищення ефективності податкового адміністрування.

5. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

У умовах військового конфлікту та економічної нестабільності в Україні, високого рівня тіньової економіки, ухилення від сплати податків та соціальної нерівності серед населення виникла нагальна потреба в модернізації фінансової та податкової політики країни. Оскільки Україна є кандидатом у члени до Європейського Союзу і на Саміті, який відбувся 14 грудня 2023 року, Європейська Рада офіційно підтримала початок перемовин з Україною про членство у Євросоюзі, українці прагнуть до створення соціально орієнтованої ринкової економіки і дослідження досвіду європейських країн стає невід'ємною частиною цього процесу [21]. Особливо важливо враховувати досвід країн ЄС-11 (постсоціалістичних країн) та ЄС-15 та у контексті адміністрування податку на доходи фізичних осіб. Порівняльний аналіз елементів оподаткування доходів фізичних осіб в Україні з аналогічними елементами в країнах ЄС, зокрема постсоціалістичних, є важливим для визначення тенденцій розвитку та висвітлення практичних аспектів останніх реформ в цій сфері.

Важливо відзначити, що до середини 1990-х років минулого століття в більшості країн світу існували прогресивні ставки податку на доходи. Відзначимо як ключовий етап еволюції податкових систем те, що з того періоду розпочалося поширення плоскої шкали оподаткування доходів фізичних осіб. Реформи, спрямовані на встановлення єдиної ставки податку на доходи фізичних осіб, стали поширеними, включаючи і постсоціалістичні країни – нові члени ЄС (Литва та Естонія в 1994 р., Латвія – 1995 р., Болгарія, Румунія, Словаччина, Угорщина та Чехія). Основною метою цих змін було спрощення податкової системи, стимулювання інвестицій та створення сприятливих умов для прискорення темпів економічного зростання. Запровадження пропорційного податку на доходи також визначалося низькою ефективністю існуючих систем адміністрування податків на доходи заможних громадян, яка в

основному була наслідком корупції, а також великими розмірами тіньового заробітку [25].

Зазначені реформи виявились значно відмінними одна від одної, проте жоден варіант не став реальною реалізацією чистої концепції пропорційного податку (pure flat tax), як визначено у роботах американських дослідників Р. Хола та Е. Рабушки. В їхній роботі пропонувалась інтегрована система оподаткування доходів фізичних та юридичних осіб на принципах пропорційного податку (an integrated flat tax system) [22; 23]. Багато з цих країн встановили єдину ставку податку на доходи фізичних та юридичних осіб (Естонія, Латвія, Словаччина, Болгарія та Румунія), тоді як інші обмежилися застосуванням пропорційного оподаткування лише до доходів фізичних осіб (Чехія, Литва та Угорщина) (додаток А).

У країнах ЄС-11, які впровадили реформи щодо впровадження пропорційної ставки податку на доходи фізичних осіб, були внесені значущі зміни у майже всі основні елементи податку. Країни Балтії встановили ставки, що були або на рівні максимальної ставки прогресивної шкали, яка існувала ще до реформ (Литва та Латвія), або були наближеними до максимальної (Естонія), з тенденцією до подальшого зниження. Інші країни (Румунія, Словаччина, Чехія, Болгарія, Угорщина) обрали мінімальні ставки прогресивної шкали. Ця різноманітність у підходах до встановлення ставок пояснюється періодом проведення реформ. Країни Балтії впроваджували ці реформи ще в середині 90 - х років ХХ століття, коли існували дуже жорсткі бюджетні обмеження, існувала загроза неконтрольованого зниження доходів, що спонукало уряди встановлювати вищі податкові ставки. У інших країнах, зокрема тих, що розпочали реформи пізніше, починаючи з 2004 року, ставки були встановлені на значно нижчому рівні. Завдяки проведенню реформ в умовах економічного зростання вдалося уникнути різкого падіння надходжень ПДФО. В результаті у країнах першої групи податкове навантаження збільшилося на малозабезпечених громадян, проте це компенсували за рахунок збільшення трансфертів та підвищення базової податкової знижки. Водночас для заможних

верств населення податковий тягар лишився незмінним. У країнах другої групи основні вигоди від пропорційного податку отримали платники, доходи яких були оподатковані за максимальними ставками. Для них вигаши від реформи був значний: у Словаччині та Румунії податкове навантаження на них зменшилося на 19 та 24 відсоткових пунктів відповідно, у Чехії, Угорщині та Болгарії - на 17, 16 та 14 відсоткових пунктів [18].

Досвід впровадження пропорційного податку на доходи фізичних осіб у країнах ЄС-11 після періоду постсоціалістичних перетворень свідчить про те, що такі реформи повинні обов'язково включати в себе заходи для вдосконалення системи податкового адміністрування. Особливо важливою є необхідність проведення інституційних змін в сфері податкового адміністрування, які доповнювали б зміни в податковій політиці та сприяли досягненню цілей податкової реформи, при цьому мінімізуючи бюджетні ризики [18]. Важливим аспектом реформ впровадження пропорційного податку на доходи фізичних осіб в постсоціалістичних країнах ЄС є встановлення неоподатковуваного мінімуму для доходів фізичних осіб, а також надання податкових пільг у вигляді знижок та кредитів для різних категорій громадян. Ці пільги являли собою відхилення від ідеї єдиної ставки податку на доходи в чистому вигляді [26]. Зазначені пільги, однак, виявилися надзвичайно важливими для захисту малозабезпечених верств населення та сприяли поліпшенню соціальної справедливості.

Перехід від прогресивної до пропорційної шкали в оподаткуванні податку на доходи в країнах групи ЄС-11 супроводжувався фіскальними наслідками, що визначалися тенденцією до зменшення податкових надходжень у перший рік після впровадження реформи (за винятком Латвії і Литви). Відновлення податкових надходжень спостерігалось лише в окремих країнах протягом наступних років.

Пропорційне оподаткування отримало значну критику через його обмежені можливості у сфері перерозподілу. У наукових дослідженнях не було представлено переконливих доказів того, що впровадження низьких

пропорційних податків призведе до збільшення податкових надходжень або зменшення розмірів тіньової економіки. Зазначено, що впровадження пропорційних податків не обов'язково призведе до спрощення системи сплати податків через існування різноманітних пільг, особливо для верств населення з низькими доходами. Тим не менш, відзначається, що спрощення податкової системи має великий потенціал у проведенні політики зменшення частки неформальної економіки, особливо в державах з високим рівнем бюрократичного тиску при здійсненні податкових обов'язків, таких як Румунія, Україна та Білорусь [24].

Навіть попри неоднозначні результати застосування пропорційного оподаткування доходів громадян задля реалізації запланованих реформ, більшість країн ЄС-11, що належать до групи постсоціалістичних держав-членів Євросоюзу, схиляються до використання податкових систем з пропорційними ставками. У той час, коли інші країни ЄС із зазначеної групи уникають пропорційного оподаткування і продовжують використовувати прогресивний податок на доходи фізичних осіб із 2 до 5 різними ставками, часто з високим рівнем прогресії. На сьогодні пропорційні ставки податку на доходи фізичних осіб в країнах ЄС мають помірні розміри, їх діапазон коливається від 10% в Румунії та Болгарії до 20% в Естонії. У 2019 році максимальна ставка податку на доходи фізичних осіб в середньому для країн ЄС-11 складає 25,3%, проти 14,0% у країнах ЄС із пропорційною системою ПДФО. Зазначені ставки істотно нижчі, ніж максимальна ставка в країнах ЄС-19, яка в середньому складає 42,9% (додаток Б).

Щодо наступного аспекту податку на доходи фізичних осіб, який визначає одиницю оподаткування особистих доходів, можна відзначити, що в більшості країн групи ЄС-15 тривалий час застосовується податкове оподаткування як сукупного доходу сім'ї, так і практика оподаткування доходів фізичних осіб за сімейним принципом. Зокрема, платник податку може обирати між спільним та індивідуальним оподаткуванням доходів подружжя. В розвинених країнах ЄС ця практика є поширеною і включає різноманітні

інструменти податкового регулювання. У країнах групи ЄС-11, включаючи Україну, надається перевага індивідуальному підходу до оподаткування членів сім'ї.

Основним елементом фіскального тиску на працю у розглянутій групі країн ЄС є оподаткування трудових доходів, включаючи податок на доходи фізичних осіб, а також соціальні внески як роботодавців, так і найманих працівників.

Навіть при введених реформах, найбільшою проблемою, пов'язаною з оподаткуванням праці в країнах ЄС, залишається рівень податкового тягара для низькооплачуваних працівників. Це стає особливо актуальним у постсоціалістичних країнах ЄС, оскільки частка низькооплачуваних працівників, не дивлячись на помітний тренд до її скорочення, залишається надто високою в більшості країн цієї групи. Наприклад, така ситуація характерна для Латвії (25,5%), Румунії (24,4%), Литви (24%), Польщі (23,6%), Хорватії (23,1%), та Естонії (22,8%). [18]

Ми провели аналіз досвіду економічно розвинених країн ЄС, які відрізняються не лише високим рівнем доходів населення, але й великими ставками податків (Додаток Б). Важливою особливістю та перевагою податкових систем іноземних країн є застосування прогресивної шкали оподаткування, де ставка податку зростає разом із збільшенням рівня доходу. На підставі нашого аналізу ми визначили спільні та відмінні риси щодо сплати податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) в Україні та країнах ЄС (табл. 5.1).

Спільні та відмінні ознаки сплати ПДФО в Україні та ЄС

Спільні ознаки	Відмінні ознаки
<ol style="list-style-type: none"> 1. Застосування податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) в усіх країнах світу. 2. Обов'язкове декларування доходів фізичних осіб. 3. Використання простих технологій оподаткування. 4. Надання пільг для оподаткованого доходу в залежності від кількості дітей у сім'ї. 5. Здійснення державного контролю та адміністрування. 6. Установлення системи податкових пільг. 7. Порівняння сутності та особливостей податкових систем України та країн ЄС. 8. Розвиток податкових систем України та країн ЄС під впливом економічних, соціальних і політичних процесів у кожній конкретній країні. 9. ПДФО виступає одним із ключових джерел надходження до бюджету країни. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Прозорість та доступність інформації щодо оподаткування податку на доходи фізичних осіб (ПДФО). 2. Застосування прогресивної шкали для оподаткування доходів. 3. Встановлення правил оподаткування ПДФО на рівні місцевого самоврядування в Європейському Союзі, а не на загальнодержавному рівні. 4. Застосування нульової ставки оподаткування доходів фізичних осіб для громадян з низьким рівнем доходів. 5. Збір податків на всі види доходів, незалежно від їхнього отримання в межах країни чи за її межами, є загальноприйнятим в більшості країн Європейського Союзу. 6. Надання соціальних пільг не окремим особам, а сім'ям при сплаті ПДФО. 7. Зазвичай застосовується прогресивна шкала для оподаткування заробітної плати і пропорційні ставки для інших видів доходів. 8. Встановлення податку на розкіш майже у всіх країнах Європейського Союзу.

Джерело: складено автором на основі [9].

Системи оподаткування доходів фізичних осіб в Європі вже пройшли значний шлях розвитку та формування, базуючись на глибокому розумінні кожним платником податку свого конституційного зобов'язання — оплати податків. Завдяки значному соціальному захисту та постійній увазі держави до платників податків виникла і вдосконалилася податкова культура, яка відрізняється від національних реалій. Проте, слід акцентувати увагу на виявленні проблем, пов'язаних із сплатою податку на доходи фізичних осіб в Україні та країнах Європейського Союзу, оскільки вони впливають на соціально-економічний розвиток держави (табл. 5.2).

Таблиця 5.2

Ключові проблеми сплати ПДФО в Україні та в розвинених країнах ЄС

Україна	Країни ЄС
<ol style="list-style-type: none"> 1. Недостатня гнучкість національної системи оподаткування ПДФО та низька її продуктивність. 2. Неповна база оподаткування ПДФО. 3. Система оподаткування не враховує досвіду країн ЄС. 4. Відсутність прогресивної шкали оподаткування доходів фізичних осіб. 5. Висока корупція в галузі оподаткування. 6. Низький рівень податкової культури. 7. Суттєві обсяги ухилення від сплати ПДФО. 8. Відсутність ефективної практики впровадження заходів, які спрямованої на офіційне декларування доходів населення. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. За високих доходів фізичної особи накладається великий рівень оподаткування (наприклад, до 75% у Франції). 2. У більшості країн ЄС податки стягуються на всі доходи, які отримані в країні або за її межами. 3. Стандартні податкові ставки в окремих європейських країнах не завжди застосовні до іноземців, які мають вид на проживання. 4. Суворий рівень адміністрування та контролю за оподаткуванням.

Джерело: складено автором на основі [9].

У кожній країні система адміністрування та оподаткування податку на доходи фізичних осіб відображає особливості організації її економіки. Порівнюючи досвід України та країн Європейського Союзу, можна визначити, що національна система оподаткування доходів фізичних осіб в значною мірою відповідає системі оподаткування країн ЄС. Прозорість та відкритість, орієнтація на розв'язання соціальних та економічних завдань, а також стимулювання домогосподарств є основними принципами податкової системи країн ЄС. У контексті створення в Україні соціально орієнтованої ринкової економіки, вдосконалення національної системи адміністрування податку на доходи фізичних осіб з врахуванням досягнень країн ЄС у цій галузі визнається пріоритетним завданням. Будь-які зміни в оподаткуванні доходів фізичних осіб повинні одночасно враховувати економічні інтереси держави та платників, а також спрямовуватися на усунення зацікавленості останніх у нелегальних схемах ухилення від оподаткування.

6. КЛЮЧОВІ НЕДОЛІКИ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Незважаючи на постійні спроби уряду України реформувати та вдосконалити систему оподаткування доходів громадян і адміністрування відповідних податків, на жаль, вона залишається недосконалою та має резерви для підвищення ефективності. Для збільшення податкових надходжень до бюджету та поліпшення економічної ситуації в Україні важливо запровадити зміни, спрямовані на зменшення податкового навантаження на громадян, диференціацію ставок податку на доходи фізичних осіб залежно від виду діяльності, розміру доходу та з урахуванням сімейного стану платників, кількості працюючих у сім'ї та кількості дітей чи пенсіонерів.

Однією з ключових соціальних проблем у сучасній Україні є високий та зростаючий рівень нерівності в розподілі доходів серед населення. Як вже вказувалося, за даними статистичного агентства, у 2021 році 49,2% громадян України отримували доходи нижче мінімальної заробітної плати (6000 гривень), що порівняно з 2020 роком (47,7% громадян) свідчить про зростання цього показника. Це негативне явище, зокрема, обумовлене недостатньою ефективністю реалізації соціально-регулятивної функції податку на доходи фізичних осіб. Важливо враховувати, що регулююча ефективність може бути підсилена через диференціацію умов оподаткування та розгляд змін в податковому законодавстві щодо різноманітних характеристик платників, таких як сімейний стан (одинокий чи одружений, самотній батько/мати), а також чи мають вони на утриманні дітей. [3]

Для подальшого вдосконалення системи оподаткування доходів фізичних осіб та вдосконалення її адміністрування, ми проведемо аналіз основних проблем, які існують у сучасній системі оподаткування доходів фізичних осіб в Україні. Ці проблеми загально узагальнено на рисунку 6.1.

<i>недоліки</i>	<i>шляхи подолання недоліків</i>
У країні функціонує система оподаткування фізичних осіб, яка є пропорційною і не враховує значної частки дискреційного доходу більшості населення.	Визначення змісту податку взагалі (в законодавстві необхідно надати більш чітке несуперечливе тлумачення)
Низька соціальна ефективність податкових знижок та ПСП	Поступове та послідовне реформування існуючого системи адміністрування ПДФО
Чинне законодавство не передбачає підстав для застосування сімейного оподаткування	Впровадження ставок оподаткування, які будуть залежати від розміру доходу
Недостатність фінансових ресурсів у місцевих бюджетах	Уточнення алгоритму перерахунку суми ПДФО
Відсутність суттєвої фінансової підтримки держави	Розроблення механізму стягнення податків з інших доходів громадян
Подвійне оподаткування при виплаті доходів суб'єктам підприємницької діяльності – фізичним особам	Введення в ПКУ норми добровільного вибору виду оподаткування доходу
Відсутність механізмів ефективного впровадження усіх законодавчо передбачених положень	Легалізація доходів громадян від тіньової економічної діяльності
Нездатність органів місцевого самоврядування самостійно вирішувати питання соціально-економічного характеру	Впровадження засобів щодо підвищення ефективності податкового контролю
Зменшення оподаткованого доходу та ухилення від сплати податків, особливо з боку платників податків, таких як підприємці.	Відмова від фіскального підходу для збільшення надходжень до бюджету України. Головною метою вдосконалення ПДФО є підвищення рівня суспільного добробуту, сприяючи при цьому інтересам самих платників податків.
	Застосування помірних ставок у прогресивній шкалі оподаткування (від 5% до 25%) спрямоване на зниження податкового тягаря для осіб з низьким та середнім рівнем доходів, а з часом підвищення його для осіб з високим рівнем, що призведе до збільшення надходжень до національного бюджету країни.
Нерівномірність у розподілі податкових надходжень між різними регіонами обумовлена нерівністю рівнів доходів, яка в свою чергу пов'язана із різницею в розвитку промислового сектору в окремих регіонах.	Збільшення фінансових потоків до бюджету за допомогою активізації таких резервів, як підвищення доходів фізичних осіб, створення нових робочих місць, ініціативи з розширення кількості працездатного населення та залучення більше інвестицій в економіку.
	Використання різноманітних комбінацій для оподаткування ПДФО. Кожен вид доходу повинен мати власний механізм оподаткування, який враховує особливості їхнього отримання, а також уникає надмірної складності в адмініструванні.

Рис. 6.1. Основні негативні аспекти та проблеми діючої системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні [3].

Однією з основних недоліків податкової системи оподаткування фізичних осіб в Україні є те, що вона орієнтована виключно на фіскальний аспект і не забезпечує ефективний розподіл доходів між різними соціальними верствами населення. Це перешкоджає досягненню соціальної справедливості в плані

доступу до суспільних благ та відволікає увагу від прямої державної соціальної підтримки, яка надається на підставі потреби, на підтримку мотивації низькооплачуваних працівників через відповідні стимули у сфері оподаткування на доходи від зайнятості [11].

Для забезпечення соціального захисту громадян, боротьби з тіньовою економікою, легалізації заробітної плати та для підвищення економічної активності бізнесу вважаємо за належне переглядати систему оподаткування доходів фізичних осіб, рухаючись у напрямку впровадження прогресивної шкали ставки ПДФО. Також важливими є заходи для підвищення ефективності податкового адміністрування, зокрема, спрямовані на виявлення платників податків, що здійснюють виплату заробітної плати "у конвертах". В цьому контексті легалізація доходів повинна забезпечити державу додатковими податковими надходженнями.

Прогресивне оподаткування зараз існує в численних країнах Європи та світу. Однак варто очікувати, що спроби влади впровадити різні податкові ставки в Україні можуть викликати великі обговорення.

З іншого боку, доцільною може бути прив'язка диференційованих ставок податку не до реальних сум доходу, а до мінімальної заробітної плати. Такий підхід дозволить уникнути щорічного перегляду розміру оподаткованого доходу. Визначення неоподаткованого мінімуму доходів та прожиткового мінімуму суттєво впливає на фіскальну ефективність ПДФО. На наш погляд, слід повернутися до практики неоподаткованого мінімуму та встановлення його на рівні прожиткового мінімуму.

Крім забезпечення ефективного функціонування системи оподаткування доходів громадян, важливим є впровадження заходів щодо посилення податкового адміністрування. Для досягнення цієї мети необхідно встановити чітке та прозоре податкове законодавство. Ефективність сучасних заходів адміністрування податку на доходи фізичних осіб залишається низькою, особливо щодо протидії нелегальним доходам. Податкове законодавство повинно мати науково обґрунтовану базу та враховувати умови національної

економіки та соціального розвитку. Важливою частиною роботи податкових органів повинно стати широке розкриття проблеми заборгованості з заробітної плати, виплати "тіньових" доходів у засобах масової інформації, з акцентом на негативні наслідки несплати ПДФО, щоб гарантувати державні видатки, пенсійні виплати та різні види соціальної допомоги для соціально незахищених верств населення.

Також важливо приділяти увагу податковій дисципліні та податковій відповідальності, що сприяють зміцненню та підвищенню податкової культури суспільства.

Підсумовуючи, в умовах євроінтеграції важливо уникати сліпого копіювання провідного зарубіжного досвіду в Україні. Натомість, необхідно консолідувати найкращі європейські практики оподаткування доходів, адаптувати їх до українських реалій та розробити власну ефективну і соціально спрямовану модель системи оподаткування доходів фізичних осіб. Першочерговими кроками подальшої податкової реформи має стати запровадження неоподаткованого мінімуму замість чинної системи оподаткування та введення прогресивної шкали оподаткування. Такі заходи сприятимуть вирішенню однієї з головних соціально-економічних проблем України – нерівномірності розподілу доходів між малозабезпеченими та заможними громадянами.

Додатково, важливо розглянути можливість введення окремого оподаткування доходів домогосподарств. Для забезпечення ефективності цієї системи важливо провести удосконалення та модернізацію, зокрема в роботі податкових органів, спрямованій на адміністрування податків на доходи фізичних осіб та унеможливлення ухилення від оподаткування. Оскільки, вітчизняна практика говорить про масове ухилення від сплати податків населенням, вагомою причиною якого є про відсутність довіри до державних інституцій. З іншого боку, низька якість наданих державних послуг, особливо у сферах, що стосуються життєзабезпечення громадян і що надаються медичними установами, закладами освіти тощо, також впливає на цю ситуацію. Вибір

особи стосовно того, чи приховувати свої доходи чи ні, залежить від можливості мінімізації втрат, пов'язаних з таким рішенням. У Таблиці 6.1 надано порівняльний аналіз втрат в умовах діяльності в офіційному та нелегальному секторах економіки.

Таблиця 6.1

Порівняльний аналіз втрат фізичних осіб при перебуванні в офіційному та нелегальному секторах економіки

Офіційний сектор	Нелегальний сектор
Розмір сплачених податків	Можливість привертання до відповідальності за мінімізацію податків та ухилення від оподаткування. Втрата можливості користуватися соціальною підтримкою, якщо фізична особа ухиляється від сплати внесків до системи соціального забезпечення.
Невідповідність між сплаченими податковими внесками та отриманими від держави послугами.	
Значні внески до фондів пенсійного та соціального страхування	
Часові втрати на отримання інформації щодо правильного декларування доходів	
Небезпека того, що навіть особа, яка дотримується своїх податкових зобов'язань, може бути покарана через яку-небудь "провину".	
Втрата певних пільг, на які особа може розраховувати, якщо вона вирішить приховати частину свого доходу чи соціального стану.	

Джерело: складено автором на основі [9].

Враховуючи порівняльний аналіз втрат фізичних осіб, представлений у таблиці 6.1, можна зазначити, що особи, які займаються нелегальною діяльністю, мають значно менше втрат та більше особистих переваг у порівнянні з тими, хто працює в офіційному секторі. Таким чином, важливо уникати працевлаштування в нелегальних сферах для створення ефективної системи оподаткування доходів громадян в Україні.

Вирішення перерахованих проблем у створенні внутрішньої системи оподаткування доходів фізичних осіб та вдосконалення системи її адміністрування є важливим етапом на шляху до підвищення рівня довіри громадян України до податкової системи та зниження конфліктності між платниками податків і контролюючими органами.

7. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Система адміністрування податку на доходи фізичних осіб в Україні потребує суттєвого реформування для підвищення ефективності його збору, скорочення витрат платників на взаємодію з податковими органами та зменшення можливостей для ухилення від сплати податку.

Насамперед потрібно вжити заходів, націлених на зростання дохідної частини бюджету. Серед них - удосконалення податкового законодавства, розширення бази оподаткування, стимулювання економічної активності та підвищення добробуту громадян.

Впровадження системи прогресивного оподаткування доходів громадян на довгостроковий період включає окремий варіант концепції, який знаходиться на розгляді уряду. Цей варіант передбачає встановлення прогресивних ставок оподаткування доходів, отриманих платниками за рахунок трудових відносин, відповідно до Закону України «Про оплату праці». [16] Зокрема, нова система оподаткування виглядає наступним чином:

1. Якщо заробітна плата працівника від одного роботодавця не перевищує 5 мінімальних заробітних плат за календарний місяць, ставка податку на доходи фізичних осіб становить 9% від нарахованої зарплати.
2. Якщо заробітна плата від одного роботодавця перевищує 5 мінімальних заробітних плат, але не перевищує 10 мінімальних заробітних плат за календарний місяць, ставка податку складає 18% за суму перевищення над базою оподаткування.
3. Коли заробітна плата платника податків від одного роботодавця за місяць більша за 10 мінімальних зарплат, то податок сплачується за ставкою 25% з суми перевищення над оподаткованою базою в розмірі 10 мінімальних зарплат. [17]

Додатково, слід активно працювати над скороченням рівня нелегальної економіки, що важливо для підвищення прозорості та справедливості в системі

оподаткування. Спрощення податкового адміністрування та впровадження автоматизованих процесів оподаткування також можуть виявитися ефективними засобами полегшення податкового тягаря та покращення якості послуг для платників податків.

При реформуванні підходів до системи адміністрування податку на доходи фізичних осіб, необхідно враховувати інституційну спроможність податкових органів. Посилення їхньої інституційної спроможності сприятиме ефективнішому нагляду та впровадженню нововведень у сфері податкового адміністрування. Такі напрямки реформ мають перспективу вдосконалення системи оподаткування та покращення фінансової стабільності країни.

Спрощення форм податкової звітності та автоматизація процесів її подання до податкових органів.. В Україні форми податкової звітності на сьогодні включають в себе велику кількість даних, які є основою для подальшого контролю з боку податкових органів. У світовій практиці використовуються максимально спрощені форми декларацій, в яких вказуються лише ті показники, які мають значення для обчислення суми податку, що підлягає сплаті. В цьому контексті важливо позитивно оцінювати впровадження:

- з 2023 р. об'єднаної звітності з ПДФО, ВЗ та ЄСВ за новою формою [15];
- з 01 січня 2024 нової форми податкової декларації про майновий стан і доходи [10].

Також важливо відзначити можливість здійснення подання звітності за допомогою електронних засобів зв'язку, але в національній практиці процеси електронного звітування наразі є недосконалими. Тому впроваджені в адмініструванні податків процедури автоматизації та комп'ютеризації потребують вдосконалення та посилення за допомогою новітніх технологій. Зокрема, є пропозиція вивчити можливість електронного декларування майнового стану й доходів громадянами через єдиний державний веб-ресурс електронних адмінпослуг "Дія".

Використання інформаційно-комунікативних технологій (далі - ІКТ) в роботі податкових органів. Поточні ІКТ, що використовуються Державною податковою службою України для контролю за оподаткуванням громадян, наразі не дозволяють виявляти неофіційно виплачені зарплати та інші доходи, які не були оподатковані при їхньому отриманні. Електронний реєстр індивідуальних платників податків обмежується лише інформацією про офіційно сплачений дохід. Для виявлення неприхованого доходу необхідно аналізувати і порівнювати дані з Державного реєстру інформації із відомостями про проведені операції на поточних рахунках у банках, угодами купівлі-продажу з нотаріальним завірненням, інформацією з реєстру нерухомості та іншими джерелами, які містять інформацію про отримані та використані доходи громадян. [5]

Для ефективного моніторингу та контролю всі електронні бази податкових агентів повинні бути взаємопов'язані. Одним з ключових елементів зв'язки може бути ідентифікаційний код платника податків. Також необхідно забезпечити належне функціонування повноцінного електронного кабінету платників податків, пов'язаного з ДРФО та базами даних податкових агентів. Шляхом автоматичного порівняння декларованих платником показників доходів, витрат та власності з інформацією, що надходить до електронного кабінету платника з баз даних податкових агентів кінцевого року, податкові органи можуть виявляти доходи, які не були оподатковані при отриманні [20].

Впровадження ІКТ-рішення в податковій сфері, у середньому, займає приблизно трьох років, але в окремих країнах цей процес може тривати до 16 років. Україна має значну кількість висококваліфікованих ІТ-фахівців, що дозволяє швидко реалізувати цю ідею, при наявності політичного рішення, від 1 до 3 років. Крім того, новий програмний продукт, який об'єднує різні електронні бази даних, може бути використаний не лише податковими органами, а й іншими державними установами, такими як Національне агентство з питань запобігання корупції.

Встановлення системи сплати ПДФО в залежності від фактичної роботи або місця проживання працівника також є актуальним питанням. При виборі оплати за місцем фактичної роботи, оптимальним є наступний підхід. На сьогодні компанії мають можливість вибирати, чи сплачувати ПДФО за місцем роботи працівника. Рішення, як до цього питання підходити, залежить від розвиненості ІТ-інфраструктури компанії та витрат часу відділів персоналу і бухгалтерії. Основним завданням компаній є впровадження внутрішньої системи обліку, яка надаватиме державі інформацію про місцезнаходження працівників – де повинна бути сплачена ПДФО. Для полегшення цього процесу компанії можуть збирати від працівників не повні адреси проживання, а лише коди адміністративно-територіальних одиниць, де працюють та проживають працівники. Компанії повинні регулярно надсилати до органів влади інформацію щодо сплати ПДФО за кожним працівником, а також інформацію про громаду, де працює і проживає кожен працівник. Впровадження цієї практики всіма роботодавцями вимагатиме додаткових інвестицій в тих компаніях, які ще не використовують цей підхід. Функцію розподілу ПДФО між місцевими бюджетами, виходячи з фактичного місця роботи або проживання працівника, повинні виконувати органи державної влади з використанням ІТ-інструментів Державної податкової служби, Державної казначейської служби та інших.

Для спрощення цього процесу, код території (наприклад, КОАТУУ, в якій працівник фактично працює або живе) повинен бути включений до податкових декларацій, які компанії подають при сплаті ПДФО. Це дозволить роботодавцям надавати державі всю необхідну інформацію, але сама держава буде основною у зборі та розподілі ПДФО між бюджетами. Важливо створити єдину державну базу, де будуть взаємопов'язані індивідуальні податкові номери та адреси фактичного проживання працівників. Відповідні зміни також повинні бути закріплені на рівні Податкового кодексу.

У разі введення вимоги про обов'язковість сплати ПДФО на доходи співробітника за місцем його фактичного проживання, до вищезазначеного слід

додати наступне: на рівні законодавства необхідно встановити зобов'язання працівника повідомляти роботодавця про своє поточне місце проживання; створити загальний реєстр фізичних осіб для відображення їхнього місця реєстрації / фактичного проживання; прив'язати дані цього реєстру до ідентифікаційного номера платника податків; покласти відповідальність за достовірність інформації про місце проживання / роботу громадянина на самого працівника, а не на компанії; забезпечити відсутність штрафних санкцій на достатній перехідний період, поки новий підхід не буде повністю реалізований, відповідно до якого ПДФО сплачується за місцем проживання працівника.

Також, на мою думку, важливим напрямом вдосконалення системи адміністрування ПДФО є впровадження заходів впливу на підприємства на законодавчому рівні, таких як штрафні санкції, за невиконання вимог Податкового кодексу, що передбачає реєстрацію їхніх підрозділів як "платника податку" на відповідній території згідно з їхнім місцезнаходженням. У протилежному випадку, введення системи сплати податку на доходи фізичних осіб за місцем реєстрації працівника призведе до суттєвого зростання часових витрат та адміністративного навантаження на роботодавців. Це означатиме необхідність введення інформації про місце реєстрації працівників і його зміни в відповідному програмному забезпеченні, формування значно більшої кількості платіжних доручень за ПДФО та контролю за такими виплатами. Також буде необхідно реєструватися як платник індивідуальних податків у багатьох місцевих податкових органах, проводити перевірки місцевими податковими інспекціями тощо.

Впровадження цифрової автоматизації адміністративних процедур при сплаті податку на доходи фізичних осіб. Перехід підприємств на обов'язковий режим сплати ПДФО за місцем фактичної праці працівника та його фактичного проживання вимагатиме внесення законодавчих змін і великих інвестицій у ІТ-інфраструктуру як з боку роботодавців, так і держави. Нові форми співпраці між державою та бізнесом стосовно місця сплати ПДФО повинні включати цифрову автоматизацію адміністративних процесів, які традиційно лежали в

компетенції роботодавців, таких як збір внесків, фактична сплата (грошові перекази) на казначейські рахунки, ведення обліку та відповідність вимогам звітності. "Це підтверджується позитивним досвідом інших країн, де внески успішно збираються через спеціальні платформи, як це відбувається на добровільних засадах, наприклад у Сінгапурі, де за допомогою електронних інструментів внески перераховуються в установи соціального страхування. У Франції цифрові платформи можуть створювати податкові декларації про доходи та перераховувати внески до органів соціального забезпечення. В Швейцарії платформи можуть автоматично передавати соціальні внески та податки відповідним державним установам" [12].

Впровадження інституційних змін у системі обліку податкової заборгованості за оподаткування доходів фізичних осіб. Виявлено, що проблема податкової заборгованості, зокрема з ПДФО, який сплачують фізичні особи, є малодослідженою в українському податковому адмініструванні. Встановлено, що доцільно запровадити інституційні зміни в системі обліку податкових зобов'язань, зокрема введення розрахунку утриманого (нарахованого до сплати) ПДФО з помісячною звітністю та надання йому статусу обов'язкової податкової звітності. Це дозволить наблизити суми сплаченого податку до фактично утриманих, збільшуючи відповідні надходження до бюджетів органів місцевого самоврядування і забезпечити дотримання принципу рівності в оподаткуванні.

Заборгованість у справах виплати заробітної плати, хоча є додатковим чинником, який впливає на надходження ПДФО, не є визначальним при плануванні доходів від цього податку до місцевих бюджетів. Результати контрольно-перевірочної діяльності податкових органів вказують на те, що проведення повних і регулярних перевірок для значної кількості платників ПДФО ускладнюється обмеженим трьохрічним терміном, який охоплюється перевіркою. Визначено, що три роки є занадто коротким терміном, оскільки в окремих європейських країнах податкові перевірки поширюються на п'ятирічну діяльність платника податків. [1].

Отже, впровадження заходів з удосконалення системи адміністрування податку на доходи фізичних осіб у післявоєнний період створить умови для позитивного впливу на підвищення рівня життя громадян, збільшення їхніх доходів, створення робочих місць та повертання інвестицій в економіку. Розроблені пропозиції сприятимуть дотриманню принципів соціальної справедливості та фіскальної ефективності. Вирішення проблем оподаткування доходів фізичних осіб загалом, а також вдосконалення системи податкового адміністрування конкретно, представляє собою важливий крок у підвищенні довіри населення України до податкової системи та у зменшенні конфліктів між платниками податків та податковими органами. Ключовими напрямками вдосконалення системи адміністрування ПДФО в Україні мають стати: спрощення процедур адміністрування, цифровізація, автоматизація, підвищення податкової культури та посилення аналітики. Впровадження цих та інших заходів сприятиме побудові більш ефективної, прозорої та зрозумілої для громадян системи оподаткування доходів фізичних осіб.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження було проведено теоретичне узагальнення та вирішення наукової задачі, спрямованої на розробку пропозицій для вдосконалення системи адміністрування ПДФО та оподаткування доходів фізичних осіб в Україні в умовах соціально-економічного розвитку після війни. Основні результати наукового та теоретичного аспектів цього дослідження можна підбити так:

1. Система адміністрування ПДФО в Україні включає в себе різні органи, такі як Державна податкова служба, Міністерство фінансів та Національний банк. Важливим завданням цієї системи є забезпечення своєчасного, повного та правильного нарахування, сплати та контролю за справлянням податку на доходи фізичних осіб. Система адміністрування ПДФО в Україні постійно вдосконалюється, і в 2023 році було внесено зміни, спрямовані на спрощення та підвищення ефективності контролю. військового збору та єдиного соціального внеску. Ефективність системи адміністрування визначається здатністю гарантувати стійкість бюджетних доходів та справедливий розподіл податкових зобов'язань. Доведено, що система адміністрування податку на доходи фізичних осіб в Україні характеризується рядом особливостей, таких як нестабільність та фіскальна спрямованість, обмежена та слабо розвинена регулятивна функція. Серед основних недоліків державного регулювання оподаткування податком на доходи фізичних осіб в Україні є нерівномірне податкове навантаження, нестабільна нормативно-правова база, відсутність диференційованого підходу, багаторазове оподаткування та значний тиск на легальний сектор економіки. Також відзначають великі витрати платників на виконання вимог податкового законодавства та значний обсяг тіньових доходів.

2. Проведено аналіз фіскальної ролі податку на доходи фізичних осіб на різних рівнях економіки. На макроекономічному рівні оцінено його вплив через аналіз динаміки надходжень цього податку до Зведеного бюджету

України, його частки в доходах та внесках до бюджету, а також на мезо- та макрорівнях шляхом вивчення питомої ваги ПДФО у структурі доходів державного та місцевих бюджетів України. Навіть при зростанні абсолютних сум надходжень від оподаткування доходів фізичних осіб до Зведеного бюджету України впродовж 2018–2022 рр., темпи росту виявилися меншими порівняно з темпами загальних податкових надходжень та доходів Зведеного бюджету. Наприклад, темп росту ПДФО скоротився з 119,8 % в 2019 р. до 130,9% у 2022 році відповідно. За фіскальною значимістю, ПДФО відіграє ключову роль у формуванні дохідної частини бюджету країни, становлячи у 2018 році 19,41 % до Зведеного бюджету України та у 2022 році 19,15 % відповідно. Також виявлено, що ПДФО визначає фінансову базу місцевого самоврядування, утримуючи 60% доходів місцевих бюджетів, і виступає регулятивним інструментом трансфертної політики в Україні.

Щодо оподаткування доходів громадян України, слід акцентувати увагу на необхідності підвищення результативності їх податкового адміністрування та створення ефективної моделі зменшення податкового навантаження на заробітну плату шляхом впровадження простих і зрозумілих правил оподаткування.

3. Використано підхід до ідентифікації та врахування інтересів стейкхолдерів з метою розвитку ефективної системи адміністрування податку на доходи фізичних осіб. Зазначено, що встановлення пріоритетів серед стейкхолдерів дозволяє визначити, яку увагу слід приділяти під час формування політики з оподаткування доходів фізичних осіб, розроблення стратегій і виконання планів. Зроблено висновок, що ключовою проблемою в області оподаткування доходів фізичних осіб є високий рівень тіньової економіки в Україні, що потребує не лише зниження загального податкового тягара в поєднанні з посиленням відповідальності за порушення податкового законодавства, але й реалізації інших заходів для створення механізму економічної зацікавленості роботодавців і працівників у легалізації доходів;

підвищення привабливості офіційного сектора економіки шляхом захисту від корупції та забезпечення прозорості в податкових відносинах.

4. На основі аналізу ефективності адміністрування податку на доходи фізичних осіб встановлено, що при певній системі податкових рішень відбувається покращення податкового управління, збільшується фіскальна значимість податку на доходи фізичних осіб та валового внутрішнього продукту країни, і реальний обсяг надходжень від цього податку зростає. Оцінка ефективності адміністрування податку на доходи фізичних осіб за наведеними показниками дозволяє більш точно планувати податкові надходження до бюджету, сприяє розробці заходів для підвищення їх регулятивної та фіскальної результативності, мінімізації недоліків податкового механізму, формуванню раціональної структури податкових доходів бюджету, а також сприяє розробці ефективної податкової політики в цілому.

5. Дослідження елементів податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) в країнах Європейського Союзу та в Україні вказує на те, що, хоча загальна структура ПДФО в Україні подібна до країн ЄС, проте за ключовими характеристиками, такими як рівень ставок податку, система надання пільг та рівень доходів населення, українська система схожа на системи прибуткового оподаткування громадян постсоціалістичних країн ЄС. Висвітлено, що досвід країн групи ЄС-11 слугує орієнтиром для надання загальних рекомендацій з подальшого реформування вітчизняної системи адміністрування податку на доходи фізичних осіб. Зокрема, введення єдиної ставки ПДФО стало популярним серед постсоціалістичних країн ЄС через потребу в спрощенні національних податкових систем, залученні інвестицій та створенні умов для прискорення економічного зростання. Виявлено, що існують істотні відмінності у податковій структурі серед високорозвинених та постсоціалістичних країн ЄС, зокрема, використання розвиненими країнами можливостей прямих податків для перерозподілу, в той час як більшість постсоціалістичних країн ЄС дотримуються низьких ставок прямих податків для стимулювання інвестицій.

6. Проаналізовано низку проблем, пов'язаних із сплатою податків на доходи фізичних осіб, і на основі цього сформульовано рекомендації з удосконалення системи адміністрування податків в Україні. Підкреслено, що система оподаткування доходів громадян в кожній країні регулює відносини між державою та платниками податків. Вона вирішує фіскальні потреби держави та є ключовим інструментом реалізації соціально-економічної стратегії. Отже, встановлюючи ставки оподаткування доходів населення, держава прагне до того, щоб забезпечити стабільну дохідну базу та впливати на добробут і заощадження громадян, спрямовуючи це на досягнення оптимальної стратегії розвитку.

7. Запропоновано заходи для поліпшення системи адміністрування податку на доходи фізичних осіб, які включають у себе наступне: спрощення форм податкової звітності та автоматизацію її подання до податкових органів; впровадження інформаційно-комунікативних технологій у роботу податкових органів; встановлення систем сплати ПДФО за місцем фактичної роботи працівника або його фактичного проживання; закріплення на законодавчому рівні заходів впливу (штрафних санкцій) стосовно підприємств, що не виконують норми податкового законодавства, не реєструючи свої підрозділи як "платника податку за їхнім місцезнаходженням"; впровадження цифрової автоматизації адміністративних завдань при сплаті податку на доходи фізичних осіб; інституційні зміни у системі обліку податкової заборгованості з оподаткування доходів фізичних осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністрування податків, які сплачує бізнес. *Системний звіт Business Ombudsman*. 2020. URL: <https://boi.org.ua/files/5d/qd/admtaxesukr.pdf>.
2. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2022 рік. *Ігор Онищук (шведсько-український Проект «Підтримка децентралізації в Україні», SALAR International)*. URL: <https://decentralization.gov.ua/en/news/16105>
3. Божанова О. В., Петрова Л. В. Реформування податку з доходу фізичних осіб: сучасний стан та перспективи. *Економічний вісник*. 2020. №2. С. 65-74. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2020/2/EV20202_065-074.pdf.
4. Бюджетний кодекс України від 07.08.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n3267>
5. Відновлено е-декларування доходів під час воєнного стану та дію антикорупційних механізмів. *LIGA ZAKON*. 2023. URL: https://buh.ligazakon.net/news/222758_vdnovleno-e-deklaruvannya-dokhodv-pd-chas-vonnogo-stanu-ta-dyu-antikoruptynykh-mekhanzmv.
6. Гнидюк І. В., Уманець Л. В., Гончаренко Т. В. Оцінка податку на доходи фізичних осіб як фіскального показника. 2021. *Бізнесінформ*. № 2. 2021. С.279-285. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2021-2_0-pages-279_285.pdf
7. Закон України № 3384-IX від 20.09.2023 «Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3384-IX#Text>.
8. Звіт про виконання Плану роботи Державної податкової служби України на 2021 рік. *Державна податкова служба України*. 2022. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/396505.html>.

9. Кміть В. М., Лазунда А. В. Перспективи і напрями вдосконалення оподаткування доходів фізичних осіб і з використанням зарубіжного досвіду. *Інфраструктура ринку*. Випуск 37. 2019. С.575-583.

10. Майя Мальцева. З 1 січня 2024 року діятиме нова форма податкової декларації про майновий стан і доходи. *Інформаційне агентство "ЛІГА:ЗАКОН"*. 2023. URL: https://buh.ligazakon.net/news/224580_z-1-schnya-2024-roku-dyatime-nova-forma-podatkovo-deklarats-pro-maynoviy-stand-dokhodi.

11. Мартинець І. Г. Фіскальна ефективність податку на доходи фізичних осіб в системі прямого оподаткування України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія: Економічні науки*. 2015. №2. С. 114–124.

12. Марчак Д. Місце сплати податку на доходи фізичних осіб в Україні – юридична історія та поточна практика. *Центр аналізу публічних фінансів та публічного управління Київської Школи Економіки, за підтримки SKL International*. 2021. С. 36. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/10/PIT_UA.pdf.

13. Місцеві бюджети можуть втратити до 40 млрд грн, якщо переселенців змусять сплачувати податки за кордоном. *Конфедерація роботодавців України*. 2022. URL: <https://employers.org.ua/news/id2428>

14. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

15. Про внесення змін до наказу Міністерства фінансів України від 13 січня 2015 року № 4: Мінфін України; Наказ від 04.07.2022 № 189. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0804-22#Text>.

16. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 № 108/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

17. Прогресивна шкала ПДФО та ЄСВ на період воєнного стану — законопроект. *Ліга Закон*. 2022. URL: https://buh.ligazakon.net/news/211494_progresivna-shkala-pdfo-ta-sv-na-perod-vonnogo- stanu--zakonoprokt.

18. Райнова Л.Б. Оподаткування доходів фізичних осіб в контексті соціальної справедливості та ефективності: дис. канд. ек. наук: 08.00.08 / Райнова Лариса Борисівна. Київ, 2019. 298 с.

19. Романовська Ю. А. Податкова децентралізація як основна домінанта розвитку місцевого самоврядування. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2015. № 4. С. 221–225.

20. Тітомир А.А. Податок на доходи фізичних осіб: бюджетна та регулююча роль. *Одеський національний економічний університет*. 2018. С. 104. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/211175999.pdf>.

21. Що вирішив саміт лідерів ЄС щодо України: перемовини про вступ та вето Орбана на гроші для Києва. *ESPRESO.TV*. 2023. URL: <https://espresso.tv/shcho-virishiv-samit-lideriv-es-shchodo-ukraini-peremovini-pro-vstup-ta-veto-orbana-na-groshi-dlya-kieva>.

22. Hall R.E., Rabushka A. The Flat Tax. Hoover Institution Press, Stanford University, California, 1995. URL: <http://web.stanford.edu/~rehall/Flat%20Tax%201995.pdf>.

23. Monthly Bulletin. September 2007. European Central Bank. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/mobu/mb200709en.pdf>.

24. Obando P., Wahner J. Tax Simplification and Informal Economy in developing and transitioning countries. Working Paper № 41. European Research Centre for Anti-Corruption and State-Building. February 2014. P. 18. URL: <http://www.againstcorruption.eu/wp-content/uploads/2014/03/WP-41-Flat-tax-and-Informal-Economy1.pdf>.

25. Orenstein M.A. Who Needs a Flat Tax? *The New Times*. 2011. November 14. URL: <http://www.newtimes.co.rw/section/article/2011-11-13/36777/>.

26. Peichl A. Flat-rate tax systems and their effect on labor markets. *IZA World of Labor* 2014: 61. doi: 10.15185/izawol.61. URL: <http://wol.iza.org/articles/flat-rate-tax-systems-and-their-effect-on-the-economy.pdf>.

27. Taxation trends in the European Union. Data for the EU Member States, Iceland. 2022. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation-1/economic-analysis-taxation/taxation-trends-european-union_en.

ДОДАТКИ

Головні аспекти впровадження пропорційного податку на доходи фізичних осіб у країнах ЄС-11[18].

Країни ЄС-11	Ставки ПДФО, %			Ставка корпоративного податку на дату зaproвадження пропорційного податку, %	Оцінка змін в розмірах НМДФО в рік проведення реформи	Обсяг надходжень ПДФО, у % до ВВП			Зміни в обсязі надходжень, в.п.	
	до проведення реформи	в рік проведення реформи	станом на 2019р.			в рік до проведення реформи	в рік проведення реформи	станом на 2017р.	Рік імплементачії до року напередодні реформи	2017 р. до року напередодні реформи
Болгарія	20,22,24	10	10	10	скасовано	3,0 (2007 р.)	2,8 (2008 р.)	3,3	-0,2	0,3
Естонія	16,24,33	26	20	26	Помірне підвищення (+50%)	8,2 (1993 р.)	7,9 (1994 р.)	5,7	-0,3	2,5
Латвія	10,25	25	20, 23, 31,4	25	Незначне скорочення (-7%)	4,6 (1994 р.)	4,8 (1995 р.)	6,6	0,2	2,0
Литва	10,18,24,28, 33	33	20, 27	29	Суттєве підвищення (+200%)	5,0 (1993 р.)	5,4 1994 р.)	3,9	0,4	-1,1
Румунія	18,23,28,34, 40	16	10	16	підвищення (+25%)	2,9 (2004 р.)	2,4 (2005 р.)	3,6	-0,5	0,7
Словаччина	10,20,28,35, 38	19	19, 25	19	Суттєве підвищення (+109%)	5,3 (2003 р.)	4,6 (2004 р.)	3,4	-0,7	-1,9
Угорщина	17,32	16	15	19	скасовано; передбачено надання податкових кредитів	6,4 (2010 р.)	4,8 (2011 р.)	5,1	-1,6	-1,3
Чехія	12,19,25,32	15	15	21	Суттєве підвищення (+100%)	4,1 (2007 р.)	3,5 (2008 р.)	4,0	-0,6	-0,1

Додаток Б
Таблиця Б.1

Найвищі законодавчі ставки ПДФО (включно з доплатами) в країнах ЄС упродовж 2000-2022 рр. [27]

Країни	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
Австрія	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	
Бельгія	60,6	60,1	56,4	53,7	53,7	53,7	53,7	53,7	53,7	53,7	53,7	53,7	53,7	53,8	53,8	53,7	53,2	53,1	53,1	53,1	53,1	53,1	53,1	53,1
Болгарія	40,0	38,0	29,0	29,0	29,0	24,0	24,0	24,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0
Греція	45,0	42,5	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	49,0	49,0	49,0	46,0	46,0	48,0	48,0	55,0	55,0	55,0	54,0	54,0	54,0	54,0
Данія	62,3	62,3	62,3	62,3	62,3	62,3	62,3	62,3	62,3	62,1	55,4	55,4	55,4	55,6	55,6	55,8	55,8	55,8	55,9	55,9	55,9	55,9	55,9	55,9
Естонія	26,0	26,0	26,0	26,0	26,0	24,0	23,0	22,0	21,0	21,0	21,0	21,0	21,0	21,0	21,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0
Ірландія	44,0	42,0	42,0	42,0	42,0	42,0	42,0	41,0	41,0	46,0	47,0	48,0	48,0	48,0	48,0	48,0	48,0	48,0	48,0	48,0	40,0	40,0	40,0	40,0
Ісландія	45,4	45,5	45,8	45,6	43,6	41,7	38,7	35,7	35,7	45,2	46,1	46,2	46,2	46,2	46,2	46,2	46,3	46,3	46,2	46,2	46,2	46,2	46,3	46,3
Іспанія	48,0	48,0	48,0	45,0	45,0	45,0	45,0	43,0	43,0	43,0	43,0	45,0	52,0	52,0	52,0	45,0	45,0	43,5	43,5	43,5	43,5	45,5	45,0	45,0
Італія	45,9	45,9	46,1	46,1	46,1	44,1	44,1	44,9	44,9	44,9	45,2	47,3	47,3	47,3	47,8	48,8	48,8	47,2	47,2	47,2	47,2	47,2	47,2	47,1
Кіпр	40,0	40,0	40,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0
Латвія	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	23,0	26,0	25,0	25,0	24,0	24,0	23,0	23,0	23,0	31,4	31,4	31,4	31,0	31,0	31,0
Литва	33,0	33,0	33,0	33,0	33,0	33,0	27,0	27,0	24,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	27,0	32,0	32,0	32,0	32,0
Люксембург	47,2	43,1	39,0	39,0	39,0	39,0	39,0	39,0	39,0	39,0	39,0	42,1	41,3	43,6	43,6	43,6	43,6	45,8	45,8	45,8	45,8	45,8	45,8	45,8
Мальта	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0
Нідерланди	60,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	51,8	49,5	49,5	49,5	49,5
Німеччина	53,8	51,2	51,2	51,2	47,5	44,3	44,3	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5
Норвегія	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	43,5	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	39,0	39,0	38,7	38,5	38,4	38,2	38,2	38,2	38,2	39,4
Польща	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0
Португалія	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	42,0	42,0	42,0	42,0	45,9	50,0	49,0	56,5	56,5	56,5	56,5	56,2	53,0	53,0	53,0	53,0	53,0	53,0
Румунія	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0
Словаччина	42,0	42,0	38,0	38,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0
Словенія	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	41,0	41,0	41,0	41,0	41,0	41,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0
Угорщина	44,0	40,0	40,0	40,0	38,0	38,0	36,0	40,0	40,0	40,0	40,6	20,3	20,3	16,0	16,0	16,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0
Фінляндія	54,0	53,5	52,5	52,2	52,1	51,0	50,9	50,5	50,1	49,1	49,0	49,2	49,0	51,1	51,5	51,6	51,6	51,4	51,1	51,1	51,1	51,1	51,3	51,3
Франція	59,0	58,3	57,8	54,8	53,4	53,5	45,4	45,4	45,4	45,4	45,4	46,6	50,3	50,3	50,3	50,2	50,2	50,2	51,5	51,5	51,5	51,5	51,5	51,5
Хорватія	41,3	41,3	41,3	53,1	53,1	53,1	53,1	53,1	53,1	56,1	50,2	47,2	47,2	47,2	47,2	47,2	47,2	42,5	42,5	42,5	42,5	35,4	35,4	35,4
Чехія	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	23,0	23,0	23,0
Швеція	51,5	53,1	55,5	54,7	56,5	56,6	56,6	56,6	56,4	56,5	56,6	56,6	56,6	56,7	56,9	57,0	57,1	57,1	57,1	57,2	52,3	52,3	52,3	52,2
Середні значення																								
EU-27	44,8	43,9	43,0	42,7	41,8	40,5	39,9	39,7	38,4	37,9	38,1	37,9	38,2	38,9	39,0	38,8	38,7	38,8	38,8	39,2	38,8	38,9	38,9	38,9
EA-19	45,2	44,1	43,3	42,3	41,0	40,6	39,9	39,4	39,1	38,8	39,7	40,6	41,1	42,3	42,3	42,0	42,0	42,3	42,6	43,2	42,9	43,0	42,9	42,9

